

VII.

Epistola Balduini imperatoris Constantinopolitani ad Innocentium III papam. — De capta urbe Constantinopolitana et ipsius ad dignitatem imperialem elevatione.

(Exstat in Registro epistolarum Innocentii III, lib. vii, epist. 152. Vide *Patr.* tom. CCXV.)

VIII.

Ad eundem. — De rebus gestis ab exercitu crucesignatorum; de expugnatione Jaderæ, etc.

(Exstat ubi supra, lib. vi, ep. 211.)

IX.

Epistola Balduini imperatoris Constantinopolitani ad Cameracensem, Atrebatensem, Morinensem et Tornacensem episcopos. — Conceptam spem de Terræ sanctæ recuperatione significat, rogatque ut nobiles ad transfretandum exhortentur.

(*MARTEN. ibid.*, col. 791, ex eodem ms.)

BALDUINUS, Dei gratia fidelissimus in Christo imperator, a Deo coronatus, Romanorum moderator semper augustus, Flandriæ et Hannoniæ comes, venerabilibus et amicis in Christo charissimis, Cameracensi, Atrebatensi, Morinensi, Tornacensi, eadem gratia episcopis, gratiam suam et omne bonum.

Statutum et progressum nostrum, et lotius exercitus Christiani litteris et nuntiis nostris vobis plenissime declarasse meminimus, quam mira dispensatione Dominus per ministerium christiani exercitus ecclesiæ suæ procuravit unitatem. Hinc enim, sicut a sapientibus evidenti ratione conjicitur, ad subventionem Terræ sanctæ ostium manifeste patet bit et aditus. Non solum enim transitum habituri sunt a modo liberum per nos peregrini, sed præter vires nostras quas per gratiam Dei etiam in præsentem habebimus non modicam, et quas omnino illi terræ devovimus, victualium illis quoque abundantiam ferax gratia ministrabit. Ad liberationem enim terræ, in qua Vita mortua mortem triumphavit, totis visceribus anhælamus. A cujus rei proposito,

A cum ipsum et pretium nobis exstitit, nunquam desistemus quoad vixerimus, donec cum tota urbe concessis in hac etiam parte se nobis etiam ostendet Salutare Dei. Verum cum ad tantum et solemne negotium, non ex nostra sufficientia, sed univorsorum Christi fidelium adminiculis sub Deo audemus præsumere, dilectionem vestram exoramus attentius, quatenus nobiles et ignobiles in episcopatibus vestris constitutos, ad idem propositum monitis salutaribus accendatis. Omnibus enim qui ad nos venerint paratos nos esse noveritis et sufficientes secundum statum personarum et moelos amplius occurrere possessionum largitionibus et honorum. Ad hæc rogamus obnixius quatenus orationibus vestris et precibus personam nostram, necnon et coaljutores imperii in ecclesiis vestris commendatis, et ad idem clerum et populum vobis commissum moneatis, ut Dominus Jesus, pro cuius hæreditate indesinenter laborare proposuimus, tam nos quam imperium nostrum, sicut cepit, non desinat conservare.

X.

Litteræ Balduini imperatoris Constantinopolitani, quibus sigillum suum revocat.

(Anno 1204.)

[*MARTEN. ibid.*, p. 795, ex chartario Hannoniensi dominorum de Avesnis.]

B., Dei gratia fidelissimus in Christo imperator, a Deo coronatus, Romanorum moderator, et semper augustus, Flandriæ et Hannoniæ comes, omnibus ad quos litteræ istæ pervenerint salutem.

Noveritis quod a tempore coronationis nostræ, hoc est a septimo decimo Kalendas Junii sigillum nostrum antiquum quod litteris istis appendet, viribus carere decrevimus, et si quid a tempore jam dicto fuerit aliquid inde sigillatum (quod non credimus) omnino falsum, irritum judicamus et vacuum.

Datum anno Domini 1204, mense Junio.

APPENDIX AD BALDUINUM

IMP. CONSTANTINOPOLITANUM.

GENEALOGIÆ COMITUM FLANDRIÆ

ED. L. C. BETHMANN.

(*PERTZ, Monum. Germ. hist., Script., tom. IX, pag. 502.*)

I. WITGERI GENEALOGIA ARNULFI COMITIS.

Genealogiæ comitum Flandrensium quas novimus omnes ortæ sunt apud Sanctum Bertinum atque in ejus vicinis. Antiquissima inter eas est quam intra annos 951 et 959 (1) condidit Witgerus presbyter,

(1) Anno enim 951 Balduinus uxorem duxit Matildem, quam noster memorat; a. 959 mater ejus

Adela obiit; qua ætate superstitè verba *videat genitor ac genitrix filios* scripta fuisse apparet.

Compendii ut videtur degens. Exscripsimus eam ex codice autographo olim Bertiniano, jam civitatis Andomarcensis n. 776 (2), ubi inter plures membranas variis temporibus scriptas atque ante hæc duo modo sæcula in unum volumen ligatas hæc tria exstant folia, ipsius Wigeri manu exarata medio sæculo decimo, formæ quadratæ, versibus distincta qui singuli singula littera rubra prænotantur; quam distinctionem nos quoque retinimus. Ex hoc codice fluxit apographum recens sæculi xii bibliothecæ Ambianensis n. 498, olim 556. Edidit primus A. Heirmaud in *Mémoires de la société des Antiquaires de la Morinie*, t. II, deinde alteram partem Warnkonig apud De Smet *Corpus chronicorum Flandriæ* Brux. 1857. Atto I, 42; atque iterum in *Flandrische Rechtsgeschichte*, III, 19⁷.

HIC ¹ INCIPIT GENEALOGIA NOBILISSIMORUM FRANCORUM A IMPERATORUM ET REGUM DICTATA A KAROLO REGE CONPEDIENSIS LOCI RESTAURATORE POST BINA INCENDIA.

Ansbertus nobilissimus genuit Arnoldum ex Blithildi filia Clotharii regis Francorum, et Feriolum et Mødericum et Tarsicium.

Arnoldus genuit Arnulfum. Arnulfus genuit Floulfum, Walchisum et Anschisum.

Walchisus genuit Wandregisilum confessorem Domini.

Anschisus dux genuit Pipinum seniore.

Pipinus senior et dux genuit Karolum seniore.

Karolus senior et dux genuit Pipinum (3), Karolomannum, Griphonem et Bernardum ex regina; Renigum et Geronimum ex concubina.

Pipinus rex genuit Karolum et Karolomannum et Gislam ex Bertrada regina.

Karolus imperator genuit Karolum Hlodovicum et Pipinum, Rotrudim et Bertam ex Hildegardii regina, Drogonem et Hugonem et Rothaidim ex concubina.

Hlodovicus imperator genuit Hlotharium Pipinum et Hlodovicum, Rotrudim et Hildegardim ex Yrmingardi regina, Karolum et Gislam ex Judith imperatrice.

Hlotharius imperator genuit Hlodovicum, Hlotharium ² et Karolum ex Hirringardi regina.

Hlodovicus rex genuit Karolomannum, Hlodovicum et Karolum ex Emma regina.

Karolomannus rex genuit Arnulfum regem.

Arnulfus rex genuit Hlodovicum ex Oda regina, Sendeboldum vero ex concubina.

Karolus imperator genuit ex Hyrmentrudi regina quattuor filios et totidem filias, id est Hlodovicum, Karolum, Karolomannum et Hlotharium Judith ³ quoque et Hildegardim, Hirmintrudim et Gislam.

Hlodovicus rex genuit Hlodovicum et Karolomannum et Hildegardim ex Ansgardi vocata regina, Karolum quoque postumum et Irmintrudim ex Adelheidi regina.

Karolus rex genuit ex Frederuna regina Hyrmintrudim, Frederunam, Adelheidim, Gislam, Rotrudim et Hildegardim; ex concubina vero Arnulfum, Drogonem, Roriconem, et Alpaidum. Denique vero defuncta Frederuna regina, sibi sociavit alteram in conjugium reginam nomine Olgivam, ex qua genuit filium elegantis forma Hlodovicum nomine. Et postea ex regina Gerberga Hlotharium Karolum ⁴ Ludovicum et Mathildim.

HIC INCIPIT SANCTA PROSAPIA DOMNI ARNULFI COMITIS GLORIOSISSIMI FILIIQUE EJUS BALDUINI QUOS DOMINUS IN HOC SECCULO DIGNETUR PROTEGERE.

Quam Judith prudentissimam ac spetiosam sociavit sibi Balduinus comes fortissimus in matrimonii conjugium (863).

B Ex qua genuit filium, inponens ei nomen alii equivocum, videlicet Balduinum.

Qui Balduinus accepta uxore de nobilissima progenie regum ultramarinarum, sumpsit ex ea duos bone indolis filios, quorum unum vocavit Arnulfum, fratrem vero ejus Adelulfum.

Qui ultimus permittente Deo ab hujus sæculi sarcina ereptus, in monasterio sancti Bertini Christi confessoris noscitur esse sepultus (935).

Si autem protioris temporis in hoc viveret spatio, gaudium permaximum suis foret et fortitudo.

Donnus vero Arnulfus comes venerabilissimus atque domino Jesu Christo amantissimus, prudentia eximius, consilio pollens, omni bonitate fulgens, ecclesiarum Dei perfectissimus reparator, viduarum orfanorum ac pupillorum piissimus consolator, omnibus in necessitate auxilium ab eo petentibus clementissimus dispensator ⁵.

Quid amplius? si centum ora linguasque quis haberet, ejus beneficiorum dona nequaquam enarrare valeret.

Verum quia de millenis ejus bonitatibus nullo modo sufficienter loqui valemus, pauca de plurimis dicemus.

Est namque monasterium in Conpendio palatio, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ dicatum,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Hic *abscessum jam restituit Hermand.* ² tharium *abscessum in cod.* ³ de Judith in prima pagina latius invenies. Hæc in margine scripsit Wigerus, atramento nigriore quam reliqua, eodem quo cruce[m] et totam prosapiam Arnulfi. ⁴ Karol *abscessum, alii manus plane æqualis in inferiore margine iteravit verba: Et postea ex regina Gerberga, Hlotharium, Ludovicum, et Mathildim, unde apparet, codicem jam paulo post quam exaratus fuit, ita mutilatum esse, ut nunc est. Ceterum constat, hæc omnia inde ab Et postea ad Ludovicum Ultramarinum pertinere, Karoli filium, Gerbergæ maritum, qui obiit a. 954. Pater ejus Karolus Simplex obiit a. 929.* ⁵ nsatur *abscessum supplevit Hermand.*

NOTÆ.

(2) Cf. Pertz Archip. VIII, 419.

(3) Hucusque omnia desumpta sunt ex genealogia Fontanelensi apud Pertz SS. II, 308.

quod multis donatis ab eo est honoratum, videlicet in auro et argento et palliis.

Clericis vero inibi Domino servientibus nummorum copiam sepe distribuit largissimam.

Lectum nempe sanctorum Christi testium Cornelii ac Cypriani purissimo argento ab eo pondere decem librarum novimus esse decoratum.

Signum nobilissimum quod alio nomine campana dicitur, eidem sancto loco contulit. Non mirandum.

Quia vero jamdictus locus ab attavo suo imperatore Karolo, qui Calvus dicebatur, mirifico opere omnino est fundatus.

Ipsa namque jam predictus comes venerabilis Arnulfus accepit conjugem nomine Adelam (934), domni Heriberti comitis filiam ^a atque duorum Francorum regum, Odonis scilicet ^r atque Rothberti, neptem (4).

Ex qua, Deo protegente, genuit filium eligantis formæ nomine Balduinum, vultu decorum, Deo dilectum suisque fidelibus per omnia carum, comitem nobilissimum, exemplo patris ecclesiarum Dei amatorem, humilem, mansuetum, pium, modestum, benignum, sobrium, insuper etiam omni bonitate repletum.

Qui ad legitimam perveniens etatem, Deo concedente ac patris voluntate accepit conjugem nobilitate suæ condignam nomine Mathildim (951), filiam nobilissimi principis vocabulo Herimanni.

Ex quibus, gratia superna largiente, videat precipuus genitor ejus ac genitrix filios filiorum, si

A Deo libitum fuerit, usque in tertiam et quartam generationem, concessa sibi corporis sanitate ac omni incolumitate universorumque criminum absolute, nunc hic et in seculorum tempore. Amen.

Utinam hoc fiat omnipotente Deo Patre de celis miserante. Amen. Utinam hoc fiat Domino Jesu Christo filio ejus Domino nostro concedente. Amen. Utinam hoc fiat superna gratia Spiritus sancti paracleti a Patre et Filio procedentis largiente. Amen. Amen. Amen.

Presbiter hoc obtat Witgerus nomine dictus ^o,
Ut comiti dicto sit salus tempore longo.

Amen. Amen. Amen. Amen. Amen. Amen. Amen.

B Quicumque hanc perlegerint venerabilem genealogiam domni ARNULFI nominatissimi hujus seculi principis filiique ejus BALDUINI nobilissimi, orent pro eis solotenus et dicant clamentque puro corde :
ORATIO PRO DOMNO ARNULFO ATQUE EJUS FILIO BALDUINO. Deus omnipotens fortis dominator pius et clemens, rex regum et dominus dominantium, salvet domnum ARNULFUM comitem gloriosissimum, ejusque filium Deo dilectum nomine BALDUINUM. Regat, tueatur, protegat atque defendat, custodiat et sublevet, exaltet et confortet, munit ac corroboret omnibus diebus vitæ eorum in hoc presenti seculo. Post longevam istius seculi vitam, omnium sanctorum interventibus meritis, pervenire mereantur ad gloriam paradisi, ipso donante a quo sunt conditi. Amen. Amen. Amen. Amen. Amen. Amen. Amen.

II. DE ARNULFO COMITE.

Vir admodum reverendus Franciscus Vanleputte abbas in *Annales de la société d'émulation de la Flandre occidentale*, I, 3, 228 et II, 3, 69, primus edidit sequentem notulam, tergo diplomatis sæculo decimo confecti inscriptam alia manu sæculi ut ipsi videtur XI, per monachum ut ex fine apparet Blandiniensem. Eandem nos, ipso benignissime concedente, iterum huc sistimus.

Arnulfus marchio magnus, qui dicebatur Contractus, ex Adela filia Hereberti comitis Virmandorum filium genuit nomine Balduinum (962). Qui Balduinus ex Mathilde filium genuit Arnulfum minorem, et immatura morte præventus morbo variolorum periiit. Sed Arnulfus major filium ejusdem Balduini, minorem scilicet Arnulfum, consanguineo suo Bal-

D duino cognomento Baldzoni nutriendum et custodiendum tradidit, eundemque Baldzonem regimini totius monarchiæ, quousque minor Arnulfus cresceret, præfecit. Hic etenim Baldzo filius fuit Adalulfus, qui erat uterinus frater Arnulfi magni eundemque Baldzonem ex concubina genuit, et per infortunium a subulco proprio in quadam silva occi-

VARIE LECTIONES.

^a comitis a *absisium*. ^r scilicet *absisium*. ^o *ita suppleri*; *lictus absisium, priore tantum parte litteræ d relicta*.

NOTÆ.

(4) Le silence de notre auteur sur la prétendue guérison miraculeuse de la comtesse Adèle dans l'église de Saint-Bertin en 938, pourrait être regardé comme une espèce de démenti de ce fait, avancé par Iperius. Si ce miracle avait eu lieu, Witgerus qui fait un panégyrique d'Arnould, n'eût probablement pas manqué de le faire ressortir avec éclat; il aurait au moins ajouté aux louanges d'Arnould, que ce prince paraissait spécialement protégé de Dieu par

la guérison de sa femme, à cause de ses libéralités envers les ministres de la religion. HERMANN. Hoc miraculum jam in codice Bertiniano, nunc Audomarensi n. 746. sæc. XI excuntis, qui codex ultima pars est codicis Boloniensis n. 113, narratum legitur sub titulo : *Eremdolpi monachi descriptio ingressus Athelæ, quæ lingua Theutonica interpretata dicitur Nobilissima, comitissæ in Sithiu anno 938, manu sæculi XI conscriptum.*

sus interit (935). Tunc Arnulfus occisi fratris filium sibi in loci filii adoptavit, eumque postea eundem nutriciumque nepotis sui junioris Arnulfi

A constituit. Hic est ille Balduinus cognomento Baldzo, qui ex propria hereditate villam Traslinghem cum appendiciis suis sancto Petro tradidit.

III. GENEALOGIA COMITUM FLANDRIÆ BERTINIANA.

Sub Roberto II, qui anno 1111 obiit, condita fuit apud S. Bertinum ut videtur (5) genealogia, quæ a pluribus continuata, et jam anno 1120 a Lamberto S. Audomari canonico excepta, sequentium omnium existit fundamentum. Hæc prima fuit, quæ Lidricum Ingelramnum Audacrum primos fecit comites Flandrenses (6), cum præcedentes a Balduino demum lineam ducerent. Codice primario quo Lambertus usus fuit deperdito, hi nobis præsto fuerunt:

1. Vedastinus jam deperditus, sed a Martenio descriptus, qui eum sæculi XI dicit. Hunc quoque adhibuit Lambertus.

2. Bertinianus, jam Boloniensis n. 142, fol. sæculi XIII excentis.

3. Marchianensis, jam Duacensis n. 698, eandem continet ultimo folio inscriptam manu s. XII, quæ eam continuo calamo ad a. 1127 deduxit; tres aliæ, quinque vicibus sibi succedentes, eam continuaverunt.

4. Formosellensis, jam Bruxellensis n. 8673, annales continet jam tomo quinto a nobis editos, quorum margini alia manus sæculi XII hanc genealogiam apposuit, in verbis multum mutatam.

5. Leidensis bibl. publ. inter Latinos n. 20, mbr. fol. sæculi XII. Ibi in pagina vacua manus alia sæculi XIII in eandem descripsit, et in verbis et vero in fine multa mutans, eamque continuo calamo continuans.

5°. Hoc ipsum exemplar Leidense pauculis quibusdam additis atque ademptis, iterum descriptum fuit et eodem calamo ad a. 1279, deductum in codice Divionensi n. 322, de quo cf. Pertz Archiv. VII, 353; quem eundem codicem credo atque Cisterciensem, quo usus est Brial.

Ediderunt eam Brial XIII 417 ex 1. 5°. De Smet Corpus chron. Fland. I, 9 ex 2.

Lidricus⁹ Harlebecensis comes genuit Ingelramnum¹⁰. Ingelramnus genuit¹¹ Audacrum. Audacer genuit¹² Balduinum Ferreum, qui duxit filiam Karoli Calvi nomine Judith¹³ (7). Balduinus¹⁴ Ferreus genuit Balduinum Calvum, qui duxit filiam Edgeri¹⁵ (8) regis Anglorum, nomine Elstrudem¹⁶. Balduinus Calvus genuit Arnulfum Magnum restauratorem Blandiniensis¹⁷ cenobii, qui duxit filiam Heriberti Virmandorum comitis Adela¹⁸ (9) Arnul-

B fus Magnus genuit Balduinum, qui juvenis morbo variolæ obiit et apud Sanctum Bertinum sepelitur¹⁹. Hic duxerat (10) filiam Herimanni ducis Saxonum Mathildem, ex qua genuit Arnulfum. Mathildis vidua relicta nupsit Godefrido duci de Enham²⁰, ex quo suscepit²¹ tres filios (11), Gozelonem ducem, Godefridum, Hezelonem²². Arnulfus, filius ejus ex priori marito Balduino²³, duxit filiam Berengeri²⁴ regis Langobardorum, Ruzelam²⁵ quæ et Susan-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Hildricus 1. ¹⁰ Ingelramnum 2. *Lamb.* ¹¹ *deest* 2. 4. ¹² Juditham 3. ¹³ vero *addit* 1. Judith. de qua gen. 4. ¹⁴ Etgeri 3. *Ædgeri* 4. ¹⁵ Elferadem 1. Elferudem *Lamb.* Elstr. generans ex ipsa Arn. 4. ¹⁶ Blandinii 2, 4 (*cui cenobii deest*) Gandensis 1. ¹⁷ Adhelam *const.* 3. Athelam *Lamb.* q. d. f. H. V. c. A. *desunt* 4. ¹⁸ sepultus est 1. ¹⁹ Enham 3. Heinam 2. Heinam 4. ²⁰ habens e x illo 4. ²¹ G. et H. 1, 4. *Lamb.* ²² *deest* 4. ²³ *deest* 1. *Lamb.* ²⁴ Rozelam 4. *Est Rosalia.*

NOTÆ.

(5) Hoc conjicio ex verbis apud S. Bertinum sepelitur de Balduino, cum nullius alius comitis sepultura indicata sit.

(6) Lidrici comitatus Flandrensis quam dubiæ sit naturæ, satis notum; testimonia sæculo undecimo antiquiora non exstant. Annales tamen Blandinienses ante a. 1064, ex antiquioribus conscripti in Mon. SS. V. 20, hæc habent: 836. *Lidricus comes obiit et Arlabeka sepelitur.* Porro in conventu Silvacensi anni 853, Mon. Legg. I. occurrunt *missi in Noviomiso, Vermendiso, Adertiso, Curtriciso, Flandra, comitatibus Engitramni*, qui non potest esse alius a filio Lidrici. At quem asserunt Engitramnum ex conventu Carisiaco anni 858 (ib. I, 458), nil sane est cur hunc nostrum credere debeamus, non magis quam Ingelramnum comitem anno 870 (ib. 516) et anno 864 (SS. I, 378). In his temporum augustiæ forent indissolubiles; in Ingelramno nostro a 833 adhuc degente non sunt. Quas chronologiæ difficultates ut expedirent Vredius, Bylandt, Loys, alii, Audacrum nunquam existisse, sed fuisse Balduini cognomen statuerunt. Sed in Annalibus Blandini-

silbus Balduinus bis *filius Auaacri* vocatur, a. 826 et 879. Num autem Audacer fuerit comes Flandriæ, hoc satis dubium est, sicuti plura circa initia hujus comitatus. Quid? quod sub anno 870, hoc est vivente Balduino Ferreo, Annales Vedastini cœvi hæc habent: *Prædicti fratres Karolum regem Francorum et Arnulfum comitem Flandrensem adeunt, et quid super hoc agendum sit, pariter consulunt. Karolus autem rex Francorum et Arnulfus consul Flandrensiu convocatis episcopis et principibus suis, etc.* (7) A. 863. Antissidiori. Balduinus obiit a. 879.

(8) Falsum. Alfredi Magni filia fuit Elstrudis, quæ obiit a. 929.

(9) A. 934. Obiit Adela a. 959, Arnulfus 27 Martii 965.

(10) A. 951. Obiit 1. Jan. 962. Hermannum Billungum Mathildi patrem tribuunt etiam Witgerus supra editus atque Albericus ad a. 1005; genealogia S. Arnulfi minus recte eam facit filiam Conradi regis Burgundici.

(11) Quinque; omittit auctor Adalberonem et Fridericum.

na²², ex qua suscepit Balduinum Barbatum. Balduinus Barbatu duxit filiam (12) Gisleberti comitis²³ Odgivam, ex qua suscepit Balduinum Insulanum, qui duxit filiam Rodberti regis Francorum Adelam (13). Balduinus Insulanus genuit

2. 3. 4.

Balduinum Hannoniensem, et Rodbertum cognomento postea Iherosolimitanum, et Matildem uxorem Guillelmi regis Anglorum²⁷. Balduinus ex Richelde (14) vidua Herimanni comitis Montensis duos suscepit filios, Arnulfum et Balduinum. Quorum altero occiso, altero per vim expulso, Rodbertus²⁸, qui ex vidua Florentii Frisionis comitis Gertrude Rodbertum æquivocum et fratrem ejus Philippum suscepit, rerum potitur et regni heres efficitur²⁹. Rodbertus Rodberti filius Clementiam³⁰, filiam Guillelmi nobilissimi comitis Burgundionum cognomento Testabardith duxit, de qua genuit Balduinum et Guillelmum³¹ (17).

1. Balduinum, qui duxit viduam Hermanni comitis Montensis Richildem, ex qua genuit Balduinum et Arnulfum. Horum patruus Robertus duxit filiam Bernardi Saxonum comitis (15) Gertrudem, viduam Florentii comitis Fresonum, et cum ea ejus tenuit regnum. Hic accepta a patre suo pecunia maxima sacramento Flandriam abdicavit (16), quam jure hereditario fratri suo Balduino ejusque successoribus concessit. In vita enim fratris Robertus siluit; sed post ejus obitum traditorum auxilio Arnulfum nepotem suum comitem Flandriæ apud Casel interfecit, regnumque ejus dolo obtinuit. De præfata enim vidua Gertrude Philippum et Robertum comitem genuit. Robertus vero duxit Clementiam filiam Willelmi ducis (18) Burgundiæ, ex qua genuit Willelmum et Balduinum comitem. Balduinus autem duxit filiam Alani Fregani comitis Britanniæ³².

CONTINUATIO MARCHIANENSIS.

Guillelmus ante patrem suum moritur. Balduinus quoque sine herede defuncto, Karolus filius Cnutii regis Daniæ ex filia prioris Roberti comitatum suscepit. Quo innocenter occiso, Guillelmus filius Rotberti comitis Normanniæ (*abhinc alia manus cœvi*) comitatum obtinuit (1127). Post quem Theodericus dux Alsatiæ. Cui successit Philippus filius suus. *abhinc aliena manus s. xii ex.* Quo in transmarinis partibus defuncto (1191), Balduinus comes Hai-

noensis comitatum suscepit. Cui filius ejus æquivocus non multo post in utroque successit comitatu. (*abhinc atramento alio manu eadem*). Iste Balduinus genuit ex conjugæ sua duas filias, Johannam et Margaretam, et postea abiit in terram Constantinopolitanam, et ibi rex et imperator coronatur (1204). Qui postea in prelio captus, quo sine obierit, nescitur. Filia vero ejus Johanna obtinuit comitatum utrumque, et Hainoensem et Flandrensem. Que duxit maritum fratrem regis de Portigal, nomine Fernandum (*atramentum iterum mutatur*). Contra quem rex Francorum Philippus bella movit et exercitum duxit in Flandriam, eumque ad pontem de Bovinnes in bello cepit; ubi ipse comes pene a suis omnibus derelictus, viriliter dimicando diu resistit, et tandem vulneratus, captus est (1214) et apud Parisius cum aliis multis baronibus suis etiam captus ductus, ubi per 13 annos ab ipso rege detentus est. Postea (*desinit manus in fine paginæ. Sequitur alia s. xiii ex.*) Johanna mortua (1244), cum non haberet heredes, soror ejus Margareta obtinuit comitatum utrumque. Que Margareta cum de duobus haberet liberos, ordinatum fuit ipsa vivente, ut post ejus decessum Johannes de Avennis, filius ejus quem de primo viro suscepit, Hainonensem comitatum haberet. Flandrensi comitatu alterius viri heredibus remanente. Qua mortua (1280, Febr. 10), successerunt ei Johannes filius Johannis filii ejus in comitatu Haynoiensi, et Guydo filius ejus in comitatu Flandrensi.

CONTINUATIO LEIDENSIS ET DIVIONENSIS.

[Gen. Bert.] Lidricus³³ genuit Ingelrannum. Ingelrannus Odracum. Odracus Balduinum Ferreum, qui duxit uxorem Judith, filiam Karoli Calvi regis Francorum, illa illum sequente. Balduinus Ferreus genuit Balduinum Calvum, qui duxit Heldradam filiam Otgeri regis Anglorum. Balduinus Calvus genuit Arnulfum Magnum, restauratorem Blandiniensis cenobii, qui duxit Adelam filiam Heriberti comitis Viromandorum³⁴. Arnulfus Magnus genuit Balduinum, qui morbo variolæ ante obitum patris obiit et apud Sanctum Bertinum sepultus est. Hic duxit Matildem filiam Herimanni ducis Saxoniarum, ex qua genuit Arnulfum Barbatum. Matildis relicta

VARIÆ LECTIONES.

²² vocata fuit addit 2. R. nomen necnon et Susannam, ex qua genuit B. B. qui ducens f. G. e. genuit Balduinum Insulanum cujus mater dicta est Otgiva. Balduinus Insulanus ducens f. R. r. F. nomine A. genuit. 4. ²³ de Lizelenborg addit 1. Lamb. ²⁷ Robertum Fresonem 4, ubi cogn.—Angl. *desunt*. ²⁸ juvorum Arnulfo o. Balduino vero p. v. e. R. Frisio qui 4. ²⁹ susc. comitatus h. c. 3. ³⁰ ducens Clementiam 4. qui hic *desinit, ultima linea, sed una tantum, abscisa*. ³¹ ita 2, et *Geneal. Berliniana infra edenda*. Guillelmi comitis B. duxit de qua duos filios suscepit B. et G. 3. *Hic desinit 2, et 3 pergit continua manu*: Guillelmus ante patrem etc. ³² *desinit 1*. ³³ Lidricus 5. *errore rubricatoris*. Anno ab incarnatione Domini 793. 24° anno regni Karoli Magni regis Francorum principatur in Flandria L. qui genuit 5°. ³⁴ Hic Arnulfus acquisivit Atrebatum anno ab incarnatione Domini 932. *addit 5°*.

NOTÆ.

(12) Sororem potius; filia fuit Friderici comitis Lotharingiæ, atque obiit 21. Febr. 1030. Balduinus Barbatu obiit 30. Maii 1036.

(13) A. 1026; obiit Adela a. 1071.

(14) Quam duxit a. 1051.

(15) Ducis potius.

(16) Auldenardæ, a. 1063. cf. de hisce rebus Lambertii Annales ad a. 1071.

(17) Et Philippum, qui ante patrem obiit

(18) Comitis.

vidua nupsit Godefrido duci de Enham. Arnulfus Barbatus ²⁰ duxit Susannam filiam Beringeri regis Langobardorum, et ²¹ genuit Balduinum Barbatum; qui duxit Ogivam filiam Gisalberti comitis, et postea filiam secundi Ricardi ducis Normannorum ²² (19). Balduinus Barbatus genuit Balduinum Insulanum, qui duxit Adelam filiam Roberti regis Francorum. Balduinus Insulanus genuit Balduinum Hasnoniensem et Robertum Barbatum. Balduinus Hasnoniensis genuit Arnulfum et Balduinum ex Richele. Post mortem Balduini Hasnoniensis comes fuit Arnulfus filius ejus, quem occidit Robertus patruus ejus factò bello apud Cassellum (1071, Febr. 22), licet Philippus rex Francorum partibus Arnulfi concesserit ²³; et expulit Balduinum fratrem ejus cum matre, et duxit Gertrudem viduam, quæ fuerat uxor Florentii comitis de Holanth ²⁴, de qua genuit Robertum et Philippum. Post aliquot annos ivit in Jerusalem; unde post duos annos reversus et paucis annis quietam vitam ducens, obiit, apud Cassellum ecclesia beati Petri, quam ipse edificaverat, sepultus est (1093, Oct. 13). Robertus autem filius ejus duxit ²⁵ Clementiam, filiam Willelmi comitis Burgundiæ, de qua genuit Balduinum et Willelmum. Roberto autem in Francia ²⁶ defuncto et Attrebat sepulto (1111, Oct. 5), Balduinus filius ejus suscepit comitatum Flandriæ, Willelmo fratre suo jam defuncto. Balduino sine filiis mortuo et apud Sanctum Bertinum sepulto (1119), successit Karolus filius amitæ ejus et Kanuti regis Danorum. Quo ²⁷ interfecto 1127mo anno Domini sine filiis, Guillelmus successit per biennium, cujus pater fuit Robertus, avus ejus Guillelmus comes Normannorum et rex Anglorum ²⁸, qui duxit Matildem, germanam Roberti Frisionis avique Balduini. Et hoc quoque interempto sine liberis ²⁹, Theodericus filius ducis ³⁰ Alsatie ex tertia amita Balduini comitatum suscepit. Hic duxit Sibillam filiam Fulconis comitis Andegavorum, ex qua genuit Philippum, Matheum, Petrum et

A tres (20) filias (1134), quarum primogenita nupsit Amico comiti Intermontano ³¹ (21):

Cod. Divion. et Cisterc. addunt:

Tres itaque filias et unam germanam (22) habuit Robertus comes cognomento Frisio; quarum prima (23) nupsit Kanuto regi Danorum, quam postea habuit Rogerus dux Apulie; secunda (24) Philippo regi Francorum, de qua genuit Ludovicum regem; tertia (25) Theoderico comiti Alsatie, de qua genitus est comes Flandriæ Theodericus, qui duxit Sibillam filiam Fulconis comitis Andegavensis, qui postea rex Jerusalem claruit; et genuit ex ea quatuor filios; Balduinum, Philippum, Matheum et Petrum. Balduino autem in pueritia mortuo, accepit comitatum Flandriæ Philippus, comitatum Bolonie Matheus, preposituram Brugensem et Audomarensis Petrus. Philippo sine liberis mortuo (1191), successit nepos ejus ex sorore Balduinus comes de Hannonia; qui postea fuit imperator Constantinopolitanus. Iste moriens reliquit duas filias, Johannam et Margaretam; quarum prima succedens in comitatu pro patre suo, nupsit Ferrando nepoti regis Portugallorum ex filia; qui conspiratione facta cum Othone imperatore et Johanne rege Anglie et Reginaldo comite Bolonie, pugnavit contra dominum suum Philippum regem Francorum (1214); in quo bello ipse Ferrandus victus et captus est cum comite Bolonie Reginaldo. Isto mortuo, nupsit iterum predicta Johanna Thome fratri comitis Sabaudie. Ista defuncta sine liberis (1244), accepit comitatum soror ejus Margareta; de qua, cum esset juvenis et in custodia Buchardi Avennensis fratris Galteri comitis Blesensis, ipse Buchardus genuerat duos filios, Johannem et Balduinum. Quæ postea nupsit nobili viro Guillelmo domino de Dampetra (1218), qui genuit ex ea tres liberos, Guillelmum, Guidonem et Johannem. Quorum primo mortuo sine liberis in torneamento apud Trasegnies, adhuc vivente matre, accepit comitatum pro eo Guido frater ejus (1279).

IV. GENEALOGIA REGUM FRANCORUM COMITUMQUE FLANDRIÆ.

Sub hoc titulo Lambertus S. Audomari canonicus in libri Floridi folio 105 exhibet carmen, quod hic primum prodit ex autographo Gandensi anni 1:20. Compositum igitur fuit a. 1120; utrum ab ipso Lam-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ iste 5°. ubi Matildis — Barbatus desunt. ²¹ ex qua 5°. ²² et — Norm. desunt 5°. ²³ favorit 5°. ²⁴ Hodanth 5. Hollandia 5. ²⁵ cui successit R. f. c. qui d. uxorem 5°. ²⁶ Frisia 5. Francia apud Meldum 5°. quod rectum. ²⁷ a suis apud Brugias addit 5°. ²⁸ R. qui fuit filius Willelmi notii ducis N. et regis A. 5°. ²⁹ apud castrum quod dicitur Alost addit 5°. ³⁰ comitis 5°. ³¹ hic desinit 5°. Hic duxit — Intermontano desunt 5°. qui eorum loco habet Tres itaque filias, etc.

NOTÆ.

- (19) Alienoram.
 (20) Quatuor; cf. l'Art de vérifier les dates.
 (21) Humberto III, comiti Sabaudia, primo nupsit Gertrudis.
 (22) Privignam potius, Bertam, Florentii ex Ger-

D trude filiam. BRIAL.

- (23) Adela.
 (24) Berta, privigna Frisionis.
 (25) Gertrudis.

berto ap ab alio, incertum; illud tamen veri similium. Metrum trochaicum, nec tamen sibi constans; singuli versus nunc septem nunc sex theses habent, arses autem ubivis octo.

Francorum Flandrensiumque principum nobilium
Post urbis eversionem egressus de Frigia,
Priamæ quoque perempto, filius Marcomeruzæ
A Marcomere processit Faramundus nomine,
Genitus a Faramundo rex invictus Clodio
Merovechus rex Francorum de istius genere
Childericus itaque Clodoveum inclitum,
Rex autem Lotharius Chilpericum maximum,
Magnus rex Lotharius Dagobertum edidit,
Post Theodericus rex Clodovei filius
Childebertus etenim Dagobertum genuit,
Arnoldus post de Blithilda filia Lotharii
Arnoldus regem Arnulfum post Metensem presulem genuit, et hic Anchisem, Pipinumque Anchises.
Karolus quippe Martellus a Pipino nobili
Processit a Karlo magno Ludoicus nobilis
Ludoicus cesar Pius Calvum regem Karolium
Procedens a Karolo Calvo Judith filia,
Judith Calvum Balduinum Balduino peperit.
Balduinus de Mathilda Arnulfum post edidit,
Balduinus Balduinum sepultum in Insula;
De Rotberto, qui regali prole fuit genitus,
Rotbertus Hierusalem expugnator hostium
Hic bellis frequentibus hostes regni domuit;
Tunc successit Karolus nepos hujus comitis,
Janque Chutone perempto Athela cum puero
Qui sic ortus de regali Karolus progenie

Priamus dux Troianus extitit exordium.
venit ipse et Antenor simul in Pannonia.
profectus est in extremis Germanorum finibus.
quem in regem gens Francorum elevavit suæ se.
regnavit annis viginti in castro Disbargio.
Chidericum genuit deditum luxuriæ.
Clodoveus etenim edidit Lotharium.
Chilpericus quoque rex genuit Lotharium.
Dagobertus itaque Clodoveum genuit.
Childebertum protulit, qui fuit rex inclitus.
qui regnans quinquennio, sine prole obiit.
filius ducis Anaberti, sceptrum regni tenuit.
filius ducis Anaberti, sceptrum regni tenuit.
genuit parvum Pipinum, patrem magni Karoli.
rex Francorum et augustus Romanorum utilis.
genuit, qui Romanorum tenuit imperium.
est secuta Balduinum Ferreum in Flandria.
De Calvo magnus Arnulfus Balduinum genuit.
et Arnulfus Balduinum structorem Blandinii.
Balduinus Insulanus Rotbertum de Athela.
processit alter Rotbertus, miles invictissimus.
Balduinum genuit Clementiæ filium.
parvo regnans tempore sine prole obiit.
quem Chuto de Athela genuit rex nobilis.
rediit in Flandriam, Danos linquens perfidos.
heres regni factus est atque comes Flandriæ.

V. LAMBERTI GENEALOGIA COMITUM FLANDRIÆ.

Lambertus filius Onulli anno 1077 defuncti, canonicus Sancti Audomari, anno 1120, *librum de diversorum auctorum floribus Deo sanctoque Audomaro pio patrono nostro contexuit, quem quoniam sic ratio postulat, Floridum intitulavit.* Ibi inter cætera quam maxime inter se diversa f. 104 legitur genealogia, a Lamberto, ut credimus, ipso ita concinnata, ut genealogiam Bertinianam ad verbum transcribens, ex Hincmari Remensis annualibus atque aliunde ampliaret et ad sua usque tempora deduceret. Hoc Lamberti opusculum paulo post a. 1164 pro fundamento inservit et quam statim post illud daturi sumus genealogiæ; paulo post a. 1128 continuatione auctum fuit brevissima, cujus auctor nescitur. Proponimus illud ex colice autographo olim Audomarensi, dein Sancti Bavonis, jam universitatis Gandensis, de quo egerunt Pertz *Archiv.* VII, 540. Jules de St. Genois in *Messageur de Gand* 1845, p. 473, nos in *Serapeum* 1845, p. 59. Ex hoc transcripti sunt Parisiensis Supplem. Lat. 10 bis sæc. XIII, Parisiensis Suppl. Lat. 107, anni 1429. Duacensis 741, sæc. xv, Leidensis Vossianus Lat. 31, sæc. xiv, olim Alexandri Petavii, cum continuatione quæ in reliquis quos diximus codicibus non habetur. Guelferbytanus inter Gudianos I, sæc. XIII cum eadem continuatione. Hagensis n. 759, anno 1460, ex Guelferbytano fuit exceptus in oppido Niuvensi; cujus versio Gallica exstat in codice Hagensi 759a, anno 1512, jubente Philippo de Cleves confecta. Bruxellensis 16531, olim Blandiniensis, sæc. xvi, de quo egimus in Pertz *Archiv.* VIII, 531, et ipse ex Audomarensi fluxit; cujus apographum recentius est Parisiense inter Baluziana arm. II, paquet 1, n. 3. Eliderunt genealogiam Labbe concilia x, 578, e codice Carthusiæ Montis Dei, sed partiunculam tantum; integram Brial *Recueil XIV*, 520, ex apographo jam inter Duchesniana n. 93 servato; Warnkonig *Flandrische Rechtsgeschichte I*, append. 15, et apud De Smet *corpus chron. Flandriæ I*, 1 ex autographo; Vandeputte in *Annuaire de la société d'émulation de la Flandre* 1845. III, 40, qui primus etiam continuationem edidit. Nos denique codices jamdictos adhibuimus omnes; capitum distinctionem, quæ in codicibus non habetur, de nostro instituimus.

GENEALOGIA COMITUM FLANDRIÆ.

1. [*Gen. Bert.*] Anno ab incarnatione Domini A Harlebeccensis comes, videns Flandriam vacuum 792 Karolo Magno regnante in Francia, Lidricus et incultam ac nemorosam, occupavit eam (26).

NOTÆ.

(26) Ineptum, ut lingas Karolum Magnum tunc temporis in utramque aurem dormiisse. PAQUOT.

Hic genuit Ingelramnum comitem. Ingelramnus autem genuit Audacrum, Audacer vero genuit Balduinum Ferreum. Balduinus autem Ferreus genuit Balduinum Calvum ex Judith vidua Adelbaldi regis Anglorum, filia videlicet Karoli Calvi regis Francorum [*Hincm.*]. Hic prius eam duxerat, et anno eodem quo eam accepit, obiit (27). Quo defuncto, Judith, possessionibus venditis, quas in Anglorum regno obtinuerat, ad patrem rediit, et Silvanectis, *Sentliz* ⁴⁷ sub tuitione paterna servabatur. Balduino *Ferreo* vero lenocinante et Ludvico fratre ejus (28) consentiente, mutato habitu, ipsum furto secuta est *anno Domini* 860 (29). Quod ut rex comperit, episcopos et principes Francorum consulens, juxta edictum beati Gregorii depromi sententiam ab episcopis peccit. At illi juxta illud: « Si quis viduam in uxorem furatus fuerit, anatema sit (*Exod. xxi*), » Balduinum et Judith excommunicaverunt. Quo audito Balduinus Romam profectus est ad Nicolaum papam, hujus rei petens indulgentiam. Nicolaus autem misericordia motus, misit (30) legatos suos, Radoaldum scilicet Portuensem episcopum et Johannem Ficodensem episcopum, Successionis ad Karolum; quos aliquandiu secum retinuit, et concessa Balduino indulgentia, pro cujus obtentu venerant, cum epistolis ad apostolicam sedem redire muneratos absolvit. Postea rex Karolus ad Antiodorum civitatem usque perveniens, ibidem filiam suam Judith, sicut dominus papa eum petierat, Francorum consilio Balduino quem secuta fuerat, legaliter conjugio sociari permisit *anno Domini* 862 (31).

2. [*Gen. Bert.*] Balduinus autem Calvus, ducta filia Edgeri (32) regis Anglorum, nomine Elferudem, genuit Arnulfum magnum, restauratorem Blandiniensis cenobii. Arnulfus vero magnus genuit Balduinum juvenem de Athela filia Herberti Virmandorum comitis. Balduinus autem juvenis duxit Mathildem, filiam Hermanni ducis Saxonum, de qua genuit Arnulfum; post cujus ortum Balduinus iste morbo variolæ obiit, et apud Sanctum Bertinum sepultus est. Mathildis vero vidua relicta nupsit Godefrido duci de Enham, ex qua suscepit tres filios, scilicet Gocelonem ducem et Godefridum et Hecelonem. Arnulfus autem, filius Balduini juvenis, duxit Susannam filiam regis Longobardorum, de qua genuit Balduinum Barbatum. Balduinus autem Bartatus *Gandari sepultus*, accepit Otgivam filiam (33) Gisleberti comitis de Lizelenbors, ex qua suscepti

A Balduinum Insulanum. Balduinus vero Insulanus, *ibi sepultus*, duxit Athelam *Mecenis* (34) *sepultam* filiam Rodberti regis Francorum, de qua genuit Balduinum Montensem et Robertum et Mathildem reginam Anglorum, *uxorem Willelmi nothi*. Balduinus autem Montensis, *Masnone sepultus*, duxit Richildam viduam Hermanni comitis (35) de qua genuit Arnulfum *qui in ecclesia sancti Audomari sepultus est*, et Balduinum *qui in expeditione Hierusalem obiit*.

3. Horum patruus Rodbertus duxit filiam Bernardi ducis Saxonum, Gertradem *Furnis sepultam* scilicet, viduam Florentii Fresonum comitis, et cum ea ejus regnum obtinuit. Hic, accepta a patre suo pecunia maxima, sacramento Flandriam abdicavit, quam jure hereditario fratri suo Balduino Montensi ejusque successoribus concessit. In vita enim fratris Rodbertus siliit, sed post ejus obitum traditorum auxilio Arnulfum nepotem suum comitem Flandriæ apud Casel interfecit, et Balduinum fratrem Arnulfi a regno expulsi illutque obtinuit. Cum autem in regno esset sublimatus, morientes clericos exhereditabat, mittens exactores, qui post eorum obitum heredes et familias ab eorum domibus pellebant. Quod importabile jugum et inauditum servitutis genus (36) clerici non valentes sustinere diutius, Urbanum papam adeuntes, ejus provoluti pedibus, lacrimabilem de tyranno fecerunt querimoniam. Cui pro ereptione clericorum hanc misit epistolam anno Domini 1091:

4. URBANUS, episcopus servus servorum Dei, dilecto filio ROBERTO, totius Flandriæ strenuo militi, salutem et apostolicam benedictionem. Memento, karissime fili, quantum omnipotenti Deo debeas, qui te contra voluntatem parentum tuorum de parvo magnum, de paupere divitem, de humili gloriosum principem fecit, et quod maximum est inter seculi principes rurum, dote litterarum, scientiæ atque religionis ⁴⁸ donavit. Ejus igitur memor esto, qui te talem fecit, et omnibus modis elabora, ut tantis beneficiis non inveniaris ingratus. Honora igitur eum in ecclesiis suis, et alterius sub aliqua occasione eos, qualescumque sint, vexare minime præsumas, nec eorum prædia in tuos usus post eorum exitum redigas, nec pecuniam seu quecumque de patrimonio suo eis dimittunt, violenter auferas; sed libera sit eis facultas et Deo serviendi et res sui patrimonii cuicumque voluerint impendendi. Quod si præterdis, hoc ex antiquo usu in terra tua processisse, scire

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ quæ litteris italicis expressimus, in codice autographo vocibus superscripsit ipse Lambertus. ⁴⁸ religioni cod.

NOTÆ.

(27) A. 858. Ante hunc jam patrem ejus Ethelvolfum maritum habuerat tribus annis.

(28) Judithæ.

(29) Falsum; anno 862 fuit.

(30) 23 Nov. 862.

(31) Falsum; fuit a. 865

(32) Alfredi Magni potius.

(33) Sororem potius.

(34) Jam *Measines* prope Ipras.

(35) Montensis.

(36) Jus spoliis, tum temporis a plerisque principibus exerceri solitum atque etiam a Roberti prædecessoribus, quanquam ab his rarius, viudicatum.

debes, creatorem tuum dixisse : « Ego sum veritas (Joan. xiv), » non autem usus vel consuetudo. Quæ igitur dicimus, fili karissime, volumus et per beati apostolorum principis claves præcipimus ut observes, et super libertate clericorum te Christum honorantem honorifices. Ipse vero attestatione sui ipsius honorificantem se honorificabit. Vale.

5. Rodbertus autem comes in malitia sua perseverans, apostolicis litteris obedire noluit, sed clericos minis terrendo, bona eorum per satellites et apparitores impios violeptè diripuit. Tunc Flandrensés clerici tristes et anxii, interesse studentes concilio eo tempore a Rainaldo Remorum archiepiscopo Remis celebrato, epistolam a tyranno contemptam sacro repræsentant concilio, referuntque minas necnon injurias, ab eo multo tempore passas ⁵⁷.

6. Epistola cleri Flandrensés Rainaldo archiepiscopo missa pro comite Roberto de clericorum ereptione ab ejus servitute (1091) : Domino suo Dei gratia RAINALDO Remensi archiepiscopo et universis episcopis in concilio consedentibus, clerus Flandrensés quæ domino sunt placita peragere. Ecce iterum, pater sanctissime, compellimur confugere ad matrem nostram, sanctam videlicet Remensem ecclesiam; quam simpliciter exoramus, ut secundum viscera pietatis suæ dignetur respicere lacrimas miseriarum nostrarum. Nunc quidem terrore absentes, pedibus tamen vestris provoluti, ac sanguineis lacrimis iam vos quam hoc sacrum concilium per epistolam nostram interpellamus pro comite Roberto, qui nos tanquam leo conculcat et devorat et tanquam draco serpentina astucia circumvenit. Sed qui ambulat super aspidem et basiliscum et qui conculcat leonem et draconem, vobis sua gratia cooperante, de his malis nos eripere prævalebit. Siquidem, ut auditum fuerit quemlibet nostrorum infirmari, statim mittuntur apparitores et carnifices comitis Roberti, qui occupant domum et omnia quæ esse videbantur egroti, ita ut si forte velit quicquam Deo vivere aut debita sua reddere aut quicquam beneficii famulantibus sibi impendere, omnino non liceat. Mittuntur etiam exploratores circumquaque inquisitum, utrum domus illa vel illa aliquo tempore fuerit clerici. Quod si inventum fuerit, illico juri comitis tanquam sua recipientis designatur. Quod inportabile jugum, quod novum et inauditum servitutis genus sufficienter ⁵⁸ ferocitatem Leonis, cujus im-

manitatem atque rugitum nube fallacie contegere solet, dicens se optare omnes clericos bonos esse, transitoria contempnere, tendere ad æterna, advens malos sacerdotes non esse; ac si peccator homo non esset homo! Num si homo peccator homo non esset, nequaquam dominus Jesus hominem redimisset. Intantum autem terror illius excrevit, ut pastorum nostrorum ora obstruxerit. Ipsi vero videant, quid summo pastori respondeant, qui pro ovibus suis periculo se non opponunt. Non solum autem adversum nos nimis inhumane agit, sed etiam contra jura cælestia in vestras cathedras prosilivit, dum clerum vestrum suis coartat legibus, et vestras quasi disponit ecclesias. Sicque fit, ut quamvis non habeat potestatem solvendi, habeat tamen potestatem ligandi, capiendi et spoliandi. Unde necesse habemus, sanctissimi patres, ad vos confugere. Vos quoque manus armate et linguas vestras insuperabili gladio Spiritus sancti, si dignum judicaveritis; quia etsi nunc afflicti sumus atque despecti, sumus tamen de grege vestro et de corpore vestro; nec in posterum erubescatis, tales ad sedes vestras pertinere, quales nos cogit secularis potentia esse. Conventus quidem est ab episcopo nostro. ubi abbatibus nostris, ab ipsa ⁵⁹ metropolitani præsentia, nuperrime a litteris domini pape Urbani, in quibus præcepit ei per claves beati Petri, ne ulterius vexaret clericos, et prætenderet in excusationem sui, hoc esse more patriæ suæ. Convicit eum idem dominus papa verbis Domini dicentis : « Ego sum veritas (Joan. xiv), » non autem usus vel consuetudo. Quibus omnibus contemptis, ad callida conversus argumenta, cum revera crudeliter vexet clericos, dicit tamen se clericos non vexare.

7. Universo autem concilio condolente et acclamante, præcepit Rainaldus beatæ memoriæ archiepiscopus Arnulfo Sancti Audomari præposito et Johanni abbati Sancti Bertini et Giraldo abbati de Ham et Bernaldo Watanensium præposito, ut cum auctoritate sancti concilii ipsum comitem Rodbertum convenirent — qui eo tempore privatam ducebat vitam (57), commorans in claustro sancti Bertini causa continentie et quadragesimalis supplicationis —, quatinus usque ad dominicam palmarum invasa restitueret, aut gladio anathematis percussus sciret totam terram suam divino privandam officio. Quod metuens satisfecit, professusque obedientiam conservare, veniam petiit et accepit; sicque cassavit (58) omnia quæ fecerat, ut nullus successorum illius hanc

VARIE LECTIONES.

⁵⁷ Sequentia omnia usque ad finem codex Gandensis hoc loco non exhibet, sed post tempore passas statim pergit : Universo, etc. In margine autem auctor ipse scripsit : Epistola cleri Flandrensés pro comite R. Rainaldo archiepiscopo missa, scripta est in fine hujus libri juncta axo, ita incipiens : Domino suo R. Remensi archiepiscopo et universis episcopis in concilio consedentibus clerus Flandrensés, et reliqua, epistolam ipsamque exhibet in folio 154 quam ita terminat : non vexare. Universo autem concilio condolente et acclamante. Require hunc versum in genealogia comitum Flandriæ. Unde apparet, auctorem voluisse ut epistola hic insereretur. Quod nos fecimus, præeunte jam codice Guelferbytano ejusque apographo Hagensi. ⁵⁸ indicat supplet Labbeus. ⁵⁹ ipso cod.

NOTÆ.

(57) En retraite

(58) Errat igitur Oudegherst et qui cum eo hanc cassationem juris spoli Roberti secundo tribuunt.

Iniquitatem resuscitare ausus fuerit. Quod factum est anno Domini 1092 (39), in quo obiit et sepultus est in Casel.

8. [*Gen. Bert.*] Iste *Robertus* Barbatuſ de prædicta Gertrude duos filios genuit, *Robertum* militem obtinuit, qui in expeditione Iherusalem insignis habebatur, et *Philippum Bergis sepultum*. *Robertus* vero insignis *sepultus Atrebas* duxit *Clementiam*, filiam *Willelmi comitis Burgundiæ*, ex qua genuit *Balduinum* et *Willelmum apud Sanctum Bertinum sepultum*.

9. *Balduinus VII* autem comes filius ⁹⁹ *Clementiæ*, in diebus suis potens super omnes Francorum principes, bellis frequentibus ita nobiliter Flandrensium exaltavit regnum, ut vicinis suis tyrannis undique terrorem inferret, et *Henricum regem Anglorum a Normannia expulisset*, nisi infirmitas obstetisset. Nam circa festum nativitatis sanctæ Mariæ, collecta exercituum multitudine, oppidum *Rotubiportum* (40), in quo præfatus rex latitabat, obsidione vallare disposuit et eum comprehendere aut bello excipere et a regno quod injuste invaserat expellere. Qui cum exercitum per *Atrebam* duceret, ex occasione vulneris quod paulo antè in Normannia in fronte acceperat, in eadem civitate repentina infirmitate correptus, 17. Kal. Octobris egrotare cœpit, et a femore usque ad pedes paralyſi percussus, plenam novem mensibus in languore permansit. Cumque a medicis curari non valuit, domnum *Karolum comitatus sui præordinavit successorem*, quem *Athela*, soror patris sui *Roberti*, peperit de *Clutone* ⁹⁹ *rege Danorum*. Ordinato igitur omni regno Flandrensi, octavo regni sui anno 15, Kal. Julii in villa *Roslarensi* (41) obiit, et a *Karolo* ad Sanctum Bertinum delatus, in mediò ecclesiæ sepultus est, anno dominicæ incarnationis 1119, iudictione 12, regnante *Ludowico* in Francia.

10. Quo sine herede defuncto (1119), *Karolus* ei successit. *Karolus* iste et Francorum rex filius *Philippi Ludowicus* de duabus sororibus orti sunt, de *Bertrada Ludowicus*, et de *Athela Karolus a Clutone* ⁹⁹ *genitus*. Quo a *Danis perfidis* interfecto (42), *Athela* venerabilis regina cum filio *Karolo* reversa est ad patrem suum *Robertum* in Flandriam. Deinde transacto quinquennio, accepit *Rotgerum* filium *Roberti Wiscardi*, ducem *Apulie*. Prædictus autem *Karolus* longe post patris matrisque obitum a *Balduino* præfato preelectus, eo ut dixi defuncto, anno incarnationis dominicæ 1120, ecclesiam sancti *Audomari* ingressus, cum principibus regni sui primam curiam tenuit, et anno eodem castrum sancti

Pauli, in quo *Hugo Campus avene perdidit* predonesque multi latitabant, penitus destruxit (1120), fossamque circumfluentem impleri jussit, et perversorum municiones ceteras viriliter delevit et sibi regnum nobiliter subjugavit ⁹⁹.

CONTINUATIO.

11. Anno incarnationis dominicæ 1127, vi Non. Martii, luna 16, epacta 6, concurrente 5, *Karolus* marchio totius Flandriæ, heu quam misera, quam scelerata morte affectus vitam finivit! Misera inquam et scelerata, quia nec in lecto egritudinis aliqua infirmitate innata corruptibile corpus aggravante obiit, nec in campo ad bellum prescripto, dum bellica tuba perstæperet, dum operata victoria se ipsam utrimque promittens, bellum ad enses provocaret, hostili percussus occubuit: sed in templo beati *Donatiani*, dum in oratione procumberet, dum sacerdos missam ex morte celebraret, a propriis servis et a domesticis suis, *Burchardo* scilicet et a complicitibus ad tantum scelus illectis fraudulenter circumventus, consilio et instinctu *Bertulfi* ejusdem ecclesiæ prepositi in tempore pacis in quadagesima interfectus est. Causa autem hæc fuit, quia illos per misericordiam defendebat, quos isti per maliciam et potentiam opprimere volebant. Unde principes conturbati, cives eonterriti, agricolæ contristati, ad ulciscendum tantum facinus, ad extirpandos præfatos homicidas, omnem generationem eorum conveniunt, domumque in qua erant obsidentes, ne quis eorum effugeret, quam plures apposuere custodes, qui eos impugnando tamdiu inquietarent, donec secundum examinationem publicæ legis dampnandos coacti se redderent. Mulieres et infantes et hoc omne genus infirmioris nature devotent eos maledicuntque sorti eorum, clerici quod suum erat facientes, gladio sancti Spiritus a limine sanctæ ecclesiæ et participatione sacramentorum indignos excludunt.

12. Interea hujus rei miserabile eventum famæ ferente *Ludowicus* rex Franciæ audierat; et contristatus tam de morte tanti principis quam de destitutione regni, ad *Attrebatum* veniens (Mart. 20), primores totius patriæ mandavit, ut eorum consilio et assensu rectorem regno viduato provideret. Hoc enim facere sui juris erat et suæ potestatis, ut ⁹⁹ de perpetrato homicidio eorum etiam iudicio vindictam satis dignam sumeret. Confluentes igitur ad regem et qui mandati fuerant et qui non, modo publice modo privatim inquirunt, quis sit, quem hereditas Flandriæ contingat. Aderat ibi *Willelmus* filius *Roberti comitis Northmanniæ*, qui aliquo hereditatis

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ in rasura. ⁹⁹ ita cod. ⁹⁹ hic desinit codex autographus Gandensis At Leidensis et Guelferbytanus hujusque apographum Hagense subjiciunt continuationem: Anno i. d. 1127, 6. Non., etc. ⁹⁹ et Guelf. Hag. Leid.

NOTÆ.

(39) Falsum; a. 1093 fuit. Eodemque ann in Idus Oct. obiit Robertus, secundum Ann. Blandin. cœvos.

(40) Rouen, a. 1118.

(41) Roulers. Idem dicit Gualterus in vita Karoli.

Boni; in castro Aumale, Ordericus; apud S. Bertinum, Anselmus Gemblacensis atque Chronicon S. Andreæ Castri Cameracensis cœvum.

(42) A. 1086.

jure post Karolum succedere in regnum poterat. Ille quia ⁶⁶ insignis erat virtute animi et corporis, et nobilitate parentum præclarus, et, ut dicam verius, optimus miles in milibus, a media plebe indiscrete subrogatur, a principibus familiariter eligitur, a rege, quia heres, quia electus, princeps et regni rector potenter statuitur. Sed ne aliquid contradictionis et molestiæ, quia novus comes nominabatur et erat, a civibus pateretur, a rege et a primoribus regni de urbe ad urbem dicitur, ut securitate utrobique promissa et fidei pignore confirmata, fideles haberet subditos, et cum justicia et misericordia regeret possessos.

13. Dum hec ita disponentur, prefati homicide, prepositus et nepos suus Burchardus, dato precio a domo in qua obsessi erant educti, sententia ⁶⁷ dampnationis uterque deprehensus, uterque contumelia affectus, uterque morti ⁶⁸ adjudicatus est. Prepositus vero cum Guidone de Stenvorth ⁶⁹ ejusdem criminis ⁶⁶ reo, quasi tractans cum eo de comitis morte, in patibulo Ipris suspensus est; Burchardus apud Insulam fractis cruribus punitus. Robertus etiam, nepos ejusdem prepositi, pro eodem scelere capitalem subivit sententiam. Complices vero illorum a superiori parte domus, in qua obsessi erant, in precipitium missi, conterminati sunt.

14. Cum nondum predictus comes Willelmus per dimidium regnasset annum, ecce duo primores regni, Iwainus scilicet et Daniel nepos ejus, et quam plures cives, Gaudenses scilicet et Brugenses et Insulani et subditi eorum, conspiratione facta insurgentes in eum (Aug.), a regno expellere conabantur;

A pretendentes diversas causas criminales, nescio sive veras sive falsas, ex quibus inferre volebant, quod et dignus esset denotari nec amplius posset eis legitime principari. Proh facinus! fides data negligitur, sententia electionis mutatur, et alius comes Theodericus de Hellsaten, filius filie comitis Roberti Fresonis, superinducitur (1128 Mart. 11). Divisum est autem regnum non in fratres sorte hereditaria, sed in hostes lege contradictoria. Unus tendit in alterum, Theodericus in Willelmum; ille se et suos defendens fortiter, repellit in se tendentes. Tandem ad locum qui Hacscola (43) nuncupatur, conveniunt (Jun. 21), quisque suo stipatus exercitu; illicque catervis ex ordine ad pugnam dispositis congregiuntur. Sed Willelmus, cujus causa justior erat, ut aiunt, et cujus exercitus idecirco validior et promptior ad bellum, prevaluit; ibique triumphum assecutus, multos ad vindictam et in testimonium belli occidit, multos in signum victoriæ captivos se victorem præcedere coegit. Sed istud fortunæ prescriptæ ad miseriam parum profuit, quia non multo post fatis suis eum trahentibus ad debellandum urbem ejusdam adversarii sui Iwaini, quæ dicitur Alost, a Godefrido duce Lovaniensi coadjutore suo tunc temporis obsessam, cum magno exercitu venit (Jul. 12.); ibique nichil proficiens, nescio quo infortunio lethale vulnus ab hoste recepit. Mortuus est autem comes ille magnis nominis et magnæ famæ vi Kalendas Augusti (Jul. 27), secundo anno regni sui, et in templo sancti Beatini juxta comitem Balduinum cognatum suum sepultus. Et Theodericus regnavit.

VI. FLANDRIA GENEROSA.

Eodem modo quo genealogiam Bertinianam Lambertus, Lambertinam non multo post a. 1164 ampliavit monachus ut ex capite antepenultimo apparet Bertinianus. Lambertus siquidem opus ad verbum fere excipiens, multa inseruit ex Folcuini chartulario Bertiniano, e Simone ejusdem continuatore (44), e Sigeberti codice Aquicinensi, et carmine de pugna Casletensi jam deperdito ex aliisque fontibus non jam notis petita, solumque deduxit ad a. 1164, quo tempore ipsum vixisse, ultimi capituli verba ut ipsi vidimus satis produunt. Opusculum nativa quadam vividitate nec sine ira et studio conscriptum, sicuti Lamberto innititur, ita et ipsum plurimis Flandriæ chronicis fuit fundamentum; Lambertus Ardensis quoque et Joannes de Thielrode non pauca inde hauserunt, Joannes Iperius et Adrianus de But exceperunt integrum. Neque continuationes defuere: Bruxellensis paulo post a. 1206 scripta, ubi et a quonam, incertum, in codice 4 Gislensis usque ad annum 1206 brevissima, apud S. Gislenum in Hannonia composita, in codice 5 Clairmaraisensis a monacho Cisterciensi B. Mariæ de Claromaresch, jam Clairmarais prope S. Audomarum,

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ hicque iidem. ⁶⁸ sententiam iidem. ⁶⁹ morte iidem. ⁷⁰ stenvorth *Guelf. Hag.* stervoth *Leid.* ⁷¹ crimina *Guelf. Hag. Leid.*

NOTÆ.

(45) *Azpoele* prope Thielt, in parochia Ruysselede, ut probat Carton in *Annales de la soc. d'émulation de la Flandre occidentale*. 1844, p. 270.

(44) Folcuinus monachus S. Bertini chartularium conscripsit anno 961, Simon, et ipse monachus Bertinianus, ortu Gandensis, illud continuare cepit jubente abbate Lamberto. Quo paralyti facto a. 1125, ipse Simon abbatiæ curam gessit usque ad a. 1127, quo anno Aquicinenses eum abbatem sibi fecerunt. Anno 1131 S. Bertini abbas electus, a. 1136 Innocentio papa jubente baculum deposuit et Gandavum se recepit, ubi opus suum deduxit usque ad a. 1145. Duodecimo post anno ad S. Bertinum rediit, ibique a. 1148 est defunctus. Chartularium illud edidit B. Guérard Parisiis 1840, in-4°; quæ auctor noster inde sumpsit, leguntur ibi p. 140 et 297.

intra a. 1214 et 1226 (45) condita, permagnos continet centones ex continuatione Aquincinetina Sigeberti et ex Balduini imperatoris epistola (46) consutus; quæ autem de suo dedit auctor, haud invita Minerva sunt conscripta, optimisque de pugna maxime Boviniensi fontibus adnumeranda. Hanc continuationem Bernardus de Ipris monachus Claromarisci iterum continuavit ab a. 1214 ad ipsum quo scripsit annum 1329. Tertius denique ejusdem cœnobii monachus, cujus nomen nescimus, ab hoc ipso anno calamum æmens vario tempore, narrationem deduxit usque ad a. 1347. Hanc alii etiam continuarunt in codicibus Antwerpiensi et Lovaniensi. Dunensis denique usque ad a. 1405 brevissima, hoc ipso anno in monasterio de Dunis prope Brugas scripta fuit. Codices hi exstant :

1. Bertinianus, jam civitatis Audomarensis n. 746, de quo egi in Pertz Archiv. VIII, 417, inter alia multa continet quaternionem octo foliorum; tria priora excisa; in quarti pagina priore legitur finis operis cujusdam theologici, in secunda et in sequentibus quatuor foliis genealogia nostra exarata est binis columnis, manu sæculi XII ex. quæ ipsius est auctoris. Lineæ plumbo ductæ; titulus comitumque in margine nomina minio scripta; atramentum in medio fere opere mutatum; finem postea auctor ipse erasit atque ampliorem rasuræ marginique superscripsit; idemque bis in margine aliquoties inter lineas quadam aspersit. Tribus igitur vicibus calamum sumpsit auctor ad hoc opusculum conficiendum. Nemo ante nos usus fuit hoc codice; quem cum auctoris autographum esse animum advertissem, ipse integrum descripsi.

2. Vedastinus, jam civitatis Atrebatensis n. 184, membr. fol. sæc. XIII, Caronis olim bibliothecarii Atrebatensis improbo euitro in usus bibliopegarum mutilatus, continet Andream Marchianensem, Turpinum, Apollonii vitam, Joannis presbyteri epistolam, Genealogiam nostram, Boloniensium comitum historiam. Ipse evolvi.

2 a. Ambianensis n. 356 sæculo XVII e Vedastino fuit exceptus.

3. Camberonensis, dein Lammensis, jam Leopoldi de Alstein Gandensis, qui gratiosissime eum inspiciendum nobis commisit, mbr. fol. sæc. XIII continet Rufinum, Genealogiam, epistolas Balduini Heinrici Blancae.

4. Bruxellensis n. 9823-9834 mbr. sæc. XIII in olim Pamelii, tum societatis Jesu Brugensis, continet Roberti passagium, Fulcheri historiam, Descriptionem locorum sanctorum. Miraculum tempore Heriberti factum, Catalogos regum, De sanctuario Lateranensi, De septem miraculis mæridi, Genealogiam regum Francorum, Historiam de Mahumeth, Genealogiam nostram ex Bertiniano minus accurate exceptam, cui manus alia s. XIV ex. continuationem adjectit jam in De Smet corp. chron. Flandriæ I, 127, 130 editam, quam nos ex ipso codice iterum exscripsimus.

5. Gislensis, cum brevi continuatione; quem jam deperditum novimus tantum ex editione Galopini

6. Claromariscensis, jam Audomarensis n. 769, membr. quart. s. XIII, post Vitas Petri Tarentasiensis et Mariæ de Oegnies habet Genealogiam nostram, quam eadem manus eadem linea pergens continuavit usque ad septem et amplius. Ibi hæc manus scribere desiit in imo folio quaternionis quinto; sextum cum septimo excisum, octavum omnino est vacuum. In loco sexti et septimi sequenti sæculo insertus fuit quaternio duodecim foliorum formæ minoris, cui una manus s. XIV inscripsit continuationem a Martenio ex hoc ipso codice editam, quæ desinit in *aliissimo non resurget* in ultima quaternionis pagina media. Reliquam paginam vacuum reliquit, imoque margini inscripsit : *Hoc perscripsit frater Bernardus de Ypris monachus Claromarisci die b. Nicholai episcopi anno XXIX*, etc. Tertius denique, et ipse s. XIV, in spatium paginæ extremum, quod Bernardus vacuum reliquerat, iterum continuationem inseruit quæ tamen sex annis incipientem, eamque per quatuor folia adjecta deduxit usque ad vocem *evasisse*, in qua et folium et opus clauditur. At ex hisce quatuor foliis primum atque secundum jam Martenii tempore intercidit.

6 a. Guelferbytanus inter Weisssemburgenses n. 41. chart. fol. s. XV e Claromariscensi descriptus est, priusquam ibi duo illa folia interciderunt; unde lacunam istius ex hoc supplevit Lessing *Beitrag zur Geschichte und Litt.* n. 9.

6 b. Antwerpiensis societas Jesu alterum possidebat Claromariscensis apographum, ex quo transcriptum est quod Hagæ comitum servatur inter codices G. I. Gérard n. 265. Pertingit illud, ut in Pertz Archiv. IX, 511 indicavimus, ab a. 792 usque ad a. 1329, sed ultima sex folia non exstant in Claromariscensi.

6 c. Lovaniensis societas Jesu codicem habebat ad Ludovicum Malanum seu ad a. 1380 productum teste Henschenio in Actis SS. Martii I, 154.

6 d. Bruxellensis n. 9836 qui jam a. 1305 finitur, ejusdem generis esse videtur.

6 e. Bruxellensis n. 18417, olim Lammensianus, membr. quart. una manu s. XIV exaratus, nil continet nisi Bernardi continuationem *Fernandus itaque comes tenebatur captus — non resurget*, cui eadem manus subdit annales Flandriæ : *Anno Domini 1334 Joannes papa — postquam ad expeditionem exierunt, anno 1368 desinentes, ineditos.*

7. Dunensis, jam civitatis Brugensis n. 120 chart. oct. s. XV, post necrologium, Regulam S. Benedicti, et breve chronicon, genealogiam nostram habet satis licenter excerptam et ad a. 1405 deductam, ubi desinit : *semper ampliarum dignetur. Amen. Floreat et vireat sine spina nobilis iste princeps et valeat Flandrensis, supplico, Christe.*

7. Aldemburgensis, jam seminarii Brugensis s. XV inter alia quæ in Pertz Archiv. VIII, 558 enumeravimus, genealogiam nostram continet genuinam cum continuatione *Memoratus igitur Theodericus — Joannes primogenitus ejus*, quæ ex Dunensi excerpta videtur. Edidit eam ex hoc codice Vandeputte in *Annales de la société d'émulation de la Flandre occid.* 1845, p. 49.

8. Parisiensis inter Baluzianos arm. II, pag. 1, n. 3, sæc. XVII sine continuatione.

9. Tornacensis s. XIII, de quo egi in Pertz Archiv. VIII, 561, ad a. 1127 tantum pertingit.

Editionum princeps est Galopini *Flandria Generosa. Montibus* 1645. 4° e codice Gislensi. Paquet *Historiæ Flandriæ synopsis. Brux.* 1781. 4° hanc iterum edidit adnotatione multum adauctam. Martene, *thes.* III, 377 codicem Claromariscensem expressit. Bouquet *recueil* XI, 388. XIII, 411. XVIII, 559 Martenium repetiit.

B. Quos hucusque indicavimus codices atque editiones, auctoris opus expresserunt purum atque genuinum. Sed jam ante a. 1195 interpolator nescio quis illud ita descripsit, ut a verbis quidem mutandis abstineret, et magnos intersereret centones et Tomello. Lamberto Audomarensis, Hermapno Tornacensi,

(15) Ludovicus VIII enim, qui obiit a. 1226, patre adhuc vivente hic semper *dominus* vocatur.

(16) Apud Brial *Recueil* XVIII, 522.

Sigeberti codice Aquiciniensi, aliis desumptos. Tali codice usi sunt Andreas Marchianensis, Balduinus Avesnensis, Joannes Iperius. Nobis solummodo codex Bruxellensis 6410-15 chart. s. xv notus est, quem adhibuit Warnkoenig. Interpolatum hocce opus non multo post in linguam Gallicam versum fuit hoc titulo: *Li generations li parole et li lignie de le lignie des contes de Flandres*, satis quidem accurate, ita ut perpauca tantum omitteret interpres, alderet vero nil nisi unam de nece Caroli Boni narrationem, at satis amplam (47), quam totum ex Gualteri vita hujus comitis et ex Hermannio Tornacensi compilavit. Hanc versionem excerptis chronicon Flandriæ Gallice conscriptum (48); integrum in suos usus auctor chronici rhythimici Flandrensis (49). Codices sunt: Bruxellensis n. 9558. mbr. qu. s. xiv, cujus apographum recentius Hagæ comitum inter codices G. Gérard n. 264. servatur; San Germanensis n. 59, quem citat Dom Clement in *Art de vérifier les dates de Arnulfo III comite Flandrensi tractans*, ubi jam sit nescimus. Editionem dedit De Smet *Corpus chron. Flandriæ II*, 31 e codice Bruxellensi.

C. Anno 1425 codice Claromariscensi superstructa est ampla Compilatio sub titulo: *Catalogus et chronica principum et comitum Flandrie et forestariorum, que terra olim dicebatur terra de Ruc vel nenus regionis sine misericordia*. Quæ ab a. 621 incipiens, primo non sine venustate quadam narrat fabulas populares de Salvardo Divionensi ejusque uxore Ermengarda, de Finardo gigante in Lisle les Buc, de Lidrico le Buc primo forestario, Antonio secundo, Lidrico Harlebecensi tertio, suavissimas sane, sed fabulas. Deinde in annis 836-1347, codicem Claromariscensem excepit, sed in verbis multum mutavit et tot tantisque interpolavit addidit ionitusex Gualteri Galbertique vitis Caroli Boni, ex Vincentio Bellovacensi, traditione populari, aliunde (50) petitis, ut primarium fundamentum sub tanta mole vix agnoscas; quæ additamenta quanto plus jucunditatis, tanto minus plerumque habent fidei (51). In annis denique 1548-1425 propriis vestigiis incedit auctor, et quantum ad hæc tempora, historiæ fontibus adnumerari potest, in præcedentibus rarius tantum nec sine cauta circumspectione adhibendus; quod non semper tenuerunt, qui Flandriæ historiam tractare sunt aggressi. Præ cæteris enim lectum, descriptum, exceptum, allegatum fuit hoc chronicon, quod grata prolixitate et narrationum Romanensium similitudine mirum quantum se commendabat ætati, in historia minus probanti quæ vera sunt quam quæ jucunda atque mirabilia. Joannes de Dicsmuda (52), chronicon S. Bavonis (53), Mejerus, Oudegherst, Vredius, Lambertus Vanderburch, Sneyro, Buzelinus, Varnewyk, Vanloo, plurima inde hauserunt; a multis fuit continuatum, in brevius redactum (54), interpolatum (55) in Flandrensem etiam linguam (56) Gallicamque (57) sæpitis translaturum. Neque ex codicibus genuini operis reperitur ullus, qui ab addendo, omittendo, mutando prorsus abstinerit; sunt autem hi: Cisoniensis, jam Lusulensis E. G. 54 chart. quart. s. xv, quem adhibuit Warnkoenig. Brugensis societatis Jesu teste De Smet I, præf. 29, ubi jam sit, nescimus. Vaticanus Christianæ n. 798 olim 1222 chart. s. xv quem ipse inspexi. Lovanensis, jam Bruxellensis n. 3599-3601 chartæ. xv. Bigotianus, jam Parisiensis n. 5237 s. xv. Parisiensis n. 5994 olim Putrani, Parisiensis n. 5044 olim Gerardi Vanderstrepen, tum Puteani. Parisiensis inter Baluzianos arm. II, pag. 1, n. 3 e codicibus duobus Alexandri Petavii et Puteanorum descriptus. Hi omnes in a. 1425 desinunt. Continuatum continent opus nostrum; Brugensis viri cl. Vermeire, quo usus fuit Warnkoenig; ibi alia manus paucas lineas adjecit anno 1424 in Novembri — sine ipsius consensu in anno 1428. Hamburgensis bibl. publ. histor. Belg. n. 14 chart. fol. s. xvi in anno 1437 desinit. Middlehillianus n. 1890, olim Meermannianus, usque ad a. 1467 pertingit; cujus fortasse apographum est, quod Hagæ comitum asservatur inter codices G. Gérard n. 270; cf. Pertz Archiv. IX, 511. — Editionem curavit Warnkoenig in De Smet *Corp. chron. Flandr. I*, 19. et codice Brugensi Vermeirii atque e Cisoniensi; at in unum confudit quos potius inde dirimere debebat codices nostros 4, 5, 6. B.

NOTÆ.

(47) Pag. 55-90 ed. De Smet.

(48) Quod incipit: *On troeuvre lisant ke ou temps Charlemaine le tresfort*, etc. Complectitur annos 792-1346. Sex priora capita ad verbum fere fluxerunt ex versione Gallica supra sub B indicata, paucissimis tantum adjectis; reliqua neque cum continuatione Claromariscensi neque cum compilatione C commune quidquam habere videntur. Auctorem quidam Jacobum de Guisia esse voluerunt. Codices hi sunt: Lugdunensis apud Augustinos minores a. 1346 jubente Maria Burgundica splendidissime exaratus picturisque ornatus, teste Le Long, *Bibl. histor. de France*, ed. Fevret de Fontette, III, 653. Parisiensis Sorbonne n. 1006 s. xv inscriptus *Chroniques de Flandre depuis Charlemaine jusques aceque le roy Edouard eut conquis la ville de Calais*. Bruxellensis n. 10253 usque ad a. 1356 deductus. Bruxellensis n. 14910 sæc. xv. Poupetianus dominorum de Poupet in Burgundia, usque ad a. 1384 descendens, quem edidit Denys Sauvage *Chronique de Flandre*.... Lyon 1561, in-fol. Parisiensis de quo egit Van Praet, *Recherches sur Louis de Bruges seigneur de la Gruithuyse*. Paris, 1832, in-8°. Fortasse Bruxellensis n. 16789 usque ad a. 1396 procedens huc pertinet.

(49) Quod e codice Combrugensi edidit Kaussler *Denkmaler der altniederlandischen Litteratur*. Tubingen, 1840, in-8°, fontes egregia cum solertia investigans, at minus recte censens, auctorem Latino tantummodo exemplari Flandriæ Generosæ usum fuisse. Habuit is sane tale generis B præter versionem Gallicam sed finito demum carmine habuit, ut ipse dicit v. 2605. Inde ab anno 1162-1278 continuatores Claromariscenses expressit, plura tamen

A intermiscens; reliquæ partis seu versuum 6284-10569 fontes non jam habemus.

(50) Fontes Gallicos tum sermonis indoctos, tum nominum forma non raro indicare videtur.

(51) Quod in iis, quæ de Caroli Boni nece ibi leguntur, jam demonstravit Henschen., *Acta SS. Mart. I*, 154.

(52) Quem edidit Lambin, *Dits de cronynke ende genealogie van den graven van den forreste van Buc, dat heet Vlaenderen, van 865 tot 1456*.... door Ian van Dixmude. Ypres 1859, in-8°.

(53) Apud De Smet, *Corpus chron. Flandriæ I*, 455.

(54) E. g. in primis quatuor foliis codicis Cisoniensis, jam Lusulensis E. G. 54, sæc. xv, unde illud edidit Warnkoenig apud De Smet I, 11, non attendens, nullius prorsus utilitatis esse quod ederet.

(55) Huc pertinere videntur Bruxellenses n. 5751, 6025, 6066, 6078, 7220, 7576, 7809, 10291, 10515, 10528, 13075, 13413, 14506, 16551, 16790, 16804, 17504.

(56) Codices sunt: Bruxellensis n. 13163 usque ad a. 1350 pertingens. Bruxellensis n. 6074. Amstelodamensis instituti, Matthæi manu exaratus, anno 1440 desinit. Middlehillianus n. 4166 in anno 1466 finitur teste Pertz Archiv. VIII, 764. Bruxellensis n. 7384, olim societatis Jesu Brugensis, usque ad a. 1477 pertingens, cum continuatione ad a. 1507, typis excusus sub titulo *Dita die excellente cronynke van Vlaenderen*. Antwerp. 1531. Hagensis n. 950 usque ad a. 1497.

(57) In codice Londinensi musei Britannici Kings 16, F. III, *Chroniques de Flandre a. 621-1347*. Bruxellensis n. 13068 annorum 621-1696.

Nostra editio tota innititur codici autographo 1, quocum contulimus 2, 4, 6. Continuationem subjungimus Bruxellensem e codice 4, Claromariscensem e 6, Gislensem ex editione Galopiniāna. Bernardi Yprensis continuationem cum Dunensi ex 6, 6a, 6b, 7. 7*, dabimus inter scriptores sæculi decimiquarti. Additamenta ex B, sæculo adhuc duodecimo facta, suo quodque loco textui subjecimus; C autem omnino non respeximus; hæc enim interpolatio, non ante quintumdecimum sæculum orta, integra exhibenda erit ad an. 1423 cum iis quæ ipsi iterum factæ sunt additiuaculis atque continuationibus. Caput distinctionem de nostro instituiamus; in codicibus non reperitur. Titulum denique Flandriæ Generosæ, quo plerumque hoc opus citant viri docti, a Galopino inditum, nos quoque ob commodum legentium ceasimus retinendum.

INCIPIT GENEALOGIA FLANDRENSIUM COMITUM.

1. [Lamb.] Anno ab incarnatione Domini 792, A dorum civitatem usque perveniens, ibidem filiam imperatoris vero Constantini filii Hyrene primo, Karoli quoque magni regis Francorum, postea imperatoris Romanorum 24, Lidricus Harlebecensis videns Flandriam vacuam et incultam ac nemorosam, occupavit eam. Hic genuit Ingelramnum comitem. Ingelramnus genuit Audacrum. Audacer vero genuit Balduinum Ferreum.

2. Anno igitur dominicæ incarnationis 862, Balduinus Ferreus rapuit Judith, viduam Adelbaldi regis Anglorum et filiam Karoli Calvi regis Francorum, filii Ludovici piissimi augusti, filii Karoli magni; genuitque ex ea Balduinum Calvum, qui postea nepos Karoli et comes inclitus appellatus est. Predictus vero Adelbaldus rex anno eodem, quo eam acceperat, obiit. Quo defuncto, Judith possessionibus venditis, quas in Anglorum regno optinuerat, ad patrem rediit, et Silvanectis sub tuitione paterna servabatur. Balduino vero Ferreo lenocinante et Ludowico fratre ejus consentiente, mutato habitu (58) ipsum furto secuta est. Quod ut rex comperit, episcopos et principes Francorum consulens, juxta edictum beati Gregorii sententiam de promi ab episcopis petiit. At illi juxta illud: *Si quis viduam in uxorem furatus fuerit, anathema sit*, Balduinum et Judith excommunicaverunt. Quo audito Balduinus Romam profectus est ad Nicholaum papam, hujus rei petens indulgentiam. Nicholaus autem misericordia motus misit legatos suos, Radoaldum scilicet Portuensem episcopum et Johannem Ficodensem episcopum, Successionis ad Karolum. Quos aliquamdiu secum detinuit, et concessa Balduino indulgentia, pro ejus optentu venerant, cum epistolis ad sedem apostolicam redire muneratos absolvit. Postea Karolus rex ad Autisio-

suam Judith, sicut dominus papa petierat, Francorum consilio Balduino quem secuta fuerat legaliter conjugio sociari permisit. Defuncto igitur Karolo rege Francorum et ad ultimum imperatore Romanorum anno ab i. D. 876 (877), 2. Non. Octobris, et sepulto in monasterio beati Dyonisii, anno quarto post decessum illius mortuus est (879) et gener ejus Balduinus Odacri filius, vir prestantissimus, audax et fortissimus viribus; sepultusque est in monasterio sancti Bertini, quod vocatur Sihiu (59).

3. [Folcuin.] Igitur Balduinus Calvus, filius Balduini Ferrei, duxit filiam Edgeri⁶¹, regis Anglorum, nomine Elstrudem⁶²; genuitque ex ea Arnulfum magnum, restauratorem Blandinii, qui procedente tempore et etate Senior et Vetus appellatus est. Defuncto autem Balduino et apud Gandavum sepulto⁶³, filii ejus markam inter se diviserunt; et Arnulfus, qui major natu erat, Flandriam, Adalolfus vero civitatem Bononiam et regionem Taruennicam suscepit. Quo defuncto et apud Sanctum Bertinum tumulato (933), Arnulfus comitatum ejus recepit.

4. Hic Arnulfus cognomento Vetulus genuit Balduinum juvenem de Athela filia Heriberti Virmandorum comitis. Balduinus autem juvenis duxit Mathildem filiam Herimanni ducis Saxonum, de qua genuit Arnulfum juniorem. Post ejus ortum Balduinus iste ante obituam patris variò morbo obiit Kal. Januarii (962), et in templo sancti Bertini sepultus est. Mathildis vero post obitum mariti sui nupsit Godefri. do duci de Enham; ex qua suscepit tres (60) filios, scilicet Gocelonem⁶⁴ ducem et Godefri. dum et Hecelonem⁶⁵.

5. Arnulfus junior duxit uxorem Susannam,

2. Judith, qui comitem propter probitatem suam valde diligebat. *addit B.*

⁶¹ videns eum juvenem pulcherrimum et probum. *addit B.*

3. et Adalolfum. Qui Arnulfus instituit in ecclesia S. Donatiani Brugensis duodecim canonicos; ecclesiam Toraltensem fundavit et canonicos instituit. *addit B.*

⁶² qui obiit a. D. 918, 4. Non. Januar. *addit B.*

4. Obiit autem Arnulfus Magnus a. D. 964, 6 Kal. April. et apud Gandavum sepultus. *addit B.*

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ vel Adalvardi *superscripsit 1 ipse, 6 ipse.* ⁶² vel Elfelt *iidem superscripsit.* ⁶³ vel Fredericum *superscripsit 1, 6.*

NOTÆ

(58) *Verkleidet.*

(59) *Blandino sepelitur Ann. Blandinienses; scilicet cor et intestina; reliquum corpus apud S. Bertinum.*

(60) Quinque; v. supra.

filiam Berengeri regis Longobardiæ et Italiæ; genuitque ex ea Balduinum cognomento Pulchra barba (61), qui in Blandinio sepultus est.

6. Iste Balduinus vir pulcher, formosus corpore et stature grandis, uxorem accepit Ogivam, filiam (62) Gisleberti comitis de Lizelenborg, cujus fratres fuerunt hi: Adalberto Metensis episcopus, Fredericus dux Lotharingie, Henricus dux Bajorie, Gislebertus comes de Salinis (63), Theodericus de Luzelenburch.

7. De tante nobilitatis conjugè genuit Balduinum pium, qui prudens et fortis comes suo tempore sapiens et moderatissimus in omnibus operibus suis inventus est. Qui duxit Athelam, filiam Roberti regis Francorum, quæ peperit ei duos filios, Balduinum Montensem et Robertum Frisionem, et filiam Mathildem nomine. Hæc autem nupsit Guillelmo comiti Normanni et conquisitori Angliæ, peperitque ei Guillelmum, post patrem regem Angliæ; et Robertum comitem Normanniæ; et Henricum, post

A fratrem Guillelmum in venatione cervorum sagitta occisum regem Angliæ et ducem Normanniæ, captivato per bellum fratre Roberto et filio ejus Guillelmo per Heliam nutritum et a Normannia sublatum (64).

8. Mortuo autem Henrico predicti regis Roberti filio (1060), filium ejus Philippum prefatus comes Balduinus usque ad etatem ejus regno habilem nutriendum suscepit, et regnum viriliter gubernavit, jurata sibi fidelitate ab omnibus regni principibus, salva tamen fidelitate Philippi pueri, si viveret; sin autem, omnino, utpote justo heredi regni per uxorem.

9. Idem quoque Balduinus apud Insulam et castellum et ecclesiam sancti Petri apostoli edificavit, in qua etiam sepultus, merito bone spei expectat diem judicii. Ad dedicationem vero predictæ ecclesiæ omnes sanctos de toto comitatu suo afferri petendo precepit, et eis loca, in quibus habuerunt fixa tentoria, perpetuo possidenda donavit.

7. filii Hugonis Capet. Hic rex mansuetus fuit et valde litteratus. Gerberti philosophi discipulus fuit; amator etiam erat religionis et ecclesiarum. Nam in precipuis solemnitatibus ad S. Dionisium veniebat, in choro cum monachis stabat et psallebat ad vesperas, matutinas et ad missam; cappam sericam indutus cum cantore chorum regebat. Composuit etiam quosdam cantus videlicet de s. Spiritu *Presentia s. Spiritus adsit nobis gratia*; de nativitate Domini ritum *Judea et Iherusalem*; de omnibus sanctis ritum *Concede nobis, quæsumus*; et alia plura contexit, et tamen in hoc quoque ceteris multum prefuit. Cum autem Constantia regina videret eum in iis intentum, dixit quadam die per jocum, ut faceret de ipsa aliquem cantum. Rex autem libenter annuit, et scripsit ritum *O Constantia martirum* in honore s. Dionisii et ceterorum martirum. Fuit in dando largissimus, adeo ut festis diebus, cum exueret se vel indueret vestibus regiis, si non aliud ad manum haberet, ipsas vestes pauperibus distribuere, nisi ex industria vestiarii egentes importune petentes arcerentur. Porro Constantia regina nimis tenax, et quod minime decebat reginam, ultra modum avara; nam cum alicui aliquid dabat, ei precipiebat dicens: *Vide ne hoc sciat Constantia! nec ibi nomen reginæ addebat*. Honestavit etiam regnum edificiis et ecclesiis sanctis, inter quas edificavit in urbe Aurelianensi monasterium s. Aniani et ecclesiam s. Mariæ matris Dei et s. confessoris Hilarii ante palatium, s. etiam Leodegarii in silva Aquiana, et s. Medardi in Vitriaco castello, monasterium quoque s. Reguli in civitate Silvanectensi, et s. Dei genitricis Mariæ in Stampensi cast. o. Apud Augustodunum edificavit s. Cassiani monasterium, sed et Parisius ecclesiam S. Nicolai in palatio suo, et item s. Mariæ in Pisciacio castello. Hic ergo rex inclitus ex Constancia, comitis Provincie filia, genuit Hugonem regem, qui ob nimium decorem corporis et morum Flos juvenum appellatus est, et Robertum Burgundiæ ducem, et Henricum postea regem, atque Athelam nobilissimam comitissam Flandriarum. *addit B.*

** qui interfecto Haraldo — Sed ista de Mathilde regina Angliæ ejusque filiis sufficiant: *apud De Smet* 1, 59, *ex Herimanno Tornacensi* c. 14, 16. *addit B.*

8. Hoc factum est a. D. 1061. *addit B.*

9. Anno Domini 1053, et 40 canonicos in eadem constituit, videlicet 10 presbiteros, ex quibus 2 erant episcopi, scilicet Tornacensis et Morinensis, 10 diacones, subdiacones 10 et 10 acolythos *addit B.*

** Hæc facta sunt a. D. 1065, in crastino b. Petri ad vincula, regnante Philippo rege. Cujus ecclesiæ edificationem tota villa subsecuta est, quæ antea tanquam fluctuans nullum invenerat locum habitabilem. Nam prius in loco qui dicitur Salines, postmodum Asnapiam locata fuit. Comes vero predictus pius beneficia sua ecclesiæ sancti Petri Insulensis conferens, de propria mensa sua nihil conferre voluit, ne forsitan a posteris suis sua repetere cupientibus ecclesiæ dispendium vel gravamen aliquod pateretur; sed omnia, collata a patriotis pecunia, comparavit, quantum potuisset quibuscumque modis, si voluisset, expendisse (65); comparataque in manus summi domini, scilicet domini regis, ipsa ecclesiæ recepit, ut tutius et liberius eis gaudeat. Et deinde ipsi privilegium obtinuit, in quo continetur, quod quicumque de cetero forefaceret, ecclesiæ persolveret centum libras auri et incurreret bannum regis. Comes, beneficiis suis divino servitio institutis, personas idoneas, qui pro ipsis et in ipsis Deo deserviant, circumquaque exquirat, ut supra dictum est, inventas in ecclesiæ sua instituit, institutas, ut beneficia sua divino sibi suisque

VARLÆ LECTIONES.

** Franciæ superscripsit 1, Franciæ regis habet 4, regis Franciæ 6.

NOTÆ.

(61) *Balduinum barbatum* habet Lambertus.

(62) Sororem.

(63) Salm.

(64) Hic Guillelmus postea Carolo in Flandria

su cessit.

(65) Chronicon rimatum hæc ita vertit: — 4i

C *dede Met ghelde, dat hi in sine hant hief Van sinen lieden (dat hi mochte Verteeren, of hem goet dochte) Rente beia ghen ende lant, Dat hi al drouch in des conincx hant, Dat hi om die meerre sekerhede Nare van den coninc ontfæen dede.*

10. Idem Balduinus apud Aldenardam castellum A constituit, per quod, everso apud Eham castello, Brabantum usque fluvium Teneram (66) de regno Lothariensi sibi usurpavit. Scaldis namque fluvius a fonte suo usque ad mare discernit regnum Lothariense a comitatu Flandria, qui est de regno Francie. Rex itaque Lothariensis, qui cesar et imperator augustus (67),* hostiliter super comitem Balduinum venit (1046), et per ante Atrebatum, comite Balduino intus exercitum suum obstructis etiam portis vix detinente, ferme usque ad Aikas (68) villam sancti Bertini processit, falso putans, saltem illac sese posse ingredi Flandriam. Comes namque et illic et ubicumque per siccum patebat introitus in Flandriis, vallo et aggere et palifixo contra eum munierat. Cesar ergo casso labore fatigatus, sicut venerat, rediit. Comes vero eum quasi fugientem usque ad Rhennum hostiliter est persecutus, et nobili ejus palatio apud Neumagum in- censo (69), rediit cum sano exercitu (1047). Cesar vero non immerito erubescens et iratus, iterum

super comitem venit post septimum (1054), et ad vallum qui dicitur Bulliens rivus (70), inopinate veniens, Tornacum invasit, et Assello (71) ad bellum et aliis nobilibus acceptis cito rediit, occurrente sibi nemine de Flandriis. Sed pacificis intercurrentibus nuntiis, et captivos comiti reddidit, et Brabantum ei (72), hominio accepto, in feudum concessit*.

11. Venerabilis autem comitissa, scilicet Athela, tanto marito sed non divitiis desolata, nec tamen in eisdem divitiis delectabiliter vivens** mortua, nocto ac die orationibus instabat. Unde et apud Mescinas (73) sanctimonialium feminarum construxit cenobium, et in lectica duobus equis portabili et propter ventos et pluvias, ne vel eis a meditatione sancta B impeditur, decenter concamerata usque Romam apostolorum et aliorum sanctorum patrocinia requisivit, et a domno papa veste viduitatis benedictioneque percepta, Flandrias repetivit, et apud Mescinas novissima tuba excitanda in Christi pace obdormivit.

successoribus pro posse suo diligenter reservarent, jurato firmare precepit. Sed vir providus posteriorum malitiam timens, volens eos probare, per bajulos suos super possessionibus suis eos inquietavit; possessiones eorum invadebant et violenter distrahebant. Noviter congregati in unum convenientes sententiam excommunicationis in bajulos publice promulgarunt. Bajuli ad comitem conquestionem gravissimam detulerunt. Comes ficitie canonicis graviter comminatus est, precipiens bajulis, ut sua invadant, sed personis eorum nihil mali inferant. Bajuli revertuntur et precepta fideliter exequuntur. Canonici sua sententia utuntur. Tandem comes Insulis rediit. Canonici conveniunt, comitem adeunt, unanimiter firmati, quod si comes bajulorum excessus ad se trahat atque emendare noluerit, ipsam sententiam in ipsum promulgabunt. Comes canonicis venientibus et eum salutantibus nihil respondit; sed faciem avertens eorum adventum se non posse sustinere finxit. Tandem in vocem contumeliæ prorupit: *Vos me, qui de nihilo vos creavi, ita inhoneste tractatis, ut in bajulos meos excommunicationis sententiam propter precepta mea promulgare presumitis; sed sciatis pro certo, quod hoc non impune presumpsistis; nam mirum est, quomodo vos in presentia mea sustineo; non tantum beneficiis vestris vos privabo, sed etiam et genitalibus.* At canonici in constantia sua firmati, mansuete responderunt: *Nos ad hoc non constituistis, ut contra Deum et contra nosmetipsos peccaremus, permittentes temporibus nostris negligenter perire, quod ad salutem animæ vestræ Dei ob servitium contulistis, et nos servaturos pro posse nostro jurato servare precepistis. Nunc autem cum de precepto vestro hoc fuisse factum discernitis, nos tanquam vestra creatura ad desistendum monens, ne jurati nostri et juris coactio nos compellat sententiam, quæ delinquentes in mortem eternam trahit, nisi resipuerint, in nostrum patrimonium extenditis.* Tunc comes intolerabilius se finxit sevirere. At illi videntes, quod monitis et blanditiis nihil proficerent, sed potius ipsum exasperarent, in conspectu oculorum suorum et omnium qui aderant, ipsum excommunicarunt. Videns autem comes eorum constantiam, gratias Deo egit, quod elegerat ecclesiæ suæ provisos, et advolutus eorum pedibus veniam humiliter postulavit, et sic absolutiois veniam impetravit. Possessiones vero canonicorum de una villa ampliavit in restitutione damnorum et suæ injuriæ. In eadem quoque ecclesia predictus comes Balduinus quidem illustris prosapia et virtutum experimentis, magnitudine animi et virium gloria omnium, nobilitate clarior, sepultus est anno Domini 1067, Kalendis Septembris addit B.

10. *Castrum Valentianæ situm — Walachras addidit. apud De Smet I, 43. ex Sigeberto a. 1006. add. B.

VARIÆ LECTIONES.

** Vel vivendo superscripsit I.

NOTÆ

(66) Dender fl. Ath, Grammont, Ninove et Aelst C præterfluens.

(67) Henricus III.

(68) Arcques.

(69) Hoc fecit Godefridus Barbatus Lotharingia dux, Balduino sociatus, non Balduinus ipse.

(70) *Le Boulouerie*, prope Evin (*arrondissement de Béthune, canton de Carvin*), cf. Gesta epp. Camerac. III, 68.

(71) Est Ansellus de Ribodimonte, de quo cf. ibidem III, 66, 72. Auctarium Aquicincense Sigelerti in Monum. SS. VI, 595.

(72) Nequaquam Brabantiam totam, sed terram

tantum de Alost in dextra Scaldis ripa Balduinus in feudum accepit, una cum castro Gandensi, quatuor Officiis et terra de Waes; quæ omnia ab eo inde tempore Flandriæ imperialis nomine comprehensa fuerunt. Præter hæc accepit etiam quinque insulas Seelandiæ. Caterum hæc conventio non ab Henrico III, ut auctor noster dicit, sed sub Henrico IV demum facta est Coloniz mense Decembri 1056. Cf. de hisce omnibus Kluit. hist. crit. com. Holland. II, excurs. 4 p. 56.

(73) *Messines*, inter *Yperen* et *Lille*. Fundavit a 1063, ibique obiit a. 1071.

12. [Lamb.] Balduinus autem primogenitus ejus, A adhuc etiam patre vivente (74) duxit uxorem Richeldem comitissam Haionensem, ut illum comitatum etiam haberet per eam. Hæc enim tunc vidua Herimanni comitis Montensis, pepererat ei filium (75), quem vitricus ejus Balduinus, pro nimia simplicitate minus seculo idoneum, clericatu et Catalaunensi episcopo sublimare procuravit, ejus hereditate ita sibi usurpata. Balduinus itaque de Richelde duos filios Arnulfum et Balduinum genuit, et post mortem patris sui utrumque comitatum in tanta pace gubernavit, ut nemo auderet vel dignaretur arma portare; nec ostium noctu propter latrones claudere, nec vomeres et ligones ab aratris ablatis domum deferre. Quapropter ab omni populo communiter meruit hoc agnomen, scilicet bonus comes specialiter. A domno tamen Ingelberto Cameracensi et Atrebatensi episcopo cum Richelde sua excommunicatus est; eo quod per incestum adulterio pejorem cognati sui Herimanni comitis uxorem duxisset; sed a domno papa Leone nono, ejusdem Richeldis avunculo, hæc meruerunt indulgentiam, ut in conjugio quidem, sed absque carnali commixtione manerent. Hæc ipse Leo papa in beati Remigii ecclesia a se ipso nuper edificata (76) Remis tenuit concilium, in quo quidam episcopus, pulsatus de simonia et innocentie sue non habens ullam testimonia, dicere totum jussus est gloria, Patri et Filio tantum dixit, et Spiritui sancto addere non valuit.

13. Præfato autem comite bono diu gubernari patria eo felix non meruit. Defunctus siquidem (1070) et apud Hasnonium sepultus, in pace dormit et requiescit in id ipsum, ubi raptoribus expulsis, de turri eorum lapidea monachorum cenobium edificaverat

14. Venerabilis autem Richeldis, aliquandiu jam

vidua, tandem mirabili penitentia affigitur. Jejunis namque et orationibus insistens, pauperibus et leprosis cotidie per se ipsam serviens, etiam eorum sanie liniebatur, et balneis eos lavans, eisdem post eos utebatur, ut vel sic infirmata, similiter ut filia regis intus reformaretur. Sic itaque mundo sibi crucifixo, terræ corpus apud Hasnonium, animam Jesu Christi misericordie commisit. (1086); prius tamen perturbationes passa non parvas.

15. Marito siquidem ejus defuncto, per ejus muliebrem insolentiam et filii ejus Arnulfi vix quindennis imprudentiam paradisus Flandrie deliciis pacis sue cepit cassari, et inde apud se et apud Deum acriter conqueri, et virtutem famosam Roberti fratris comitis Loui nuper defuncti. Quod percipiens mulier rixosa et callida, confugit ad patrociniū Philippi regis Francie; nec erubescens trigamiam, conatur adhuc nubere cuiam Guillemo subcomiti superbo de Normannia, in hoc quoque commovens amplius contra se quosdam Flandriarum principes et populum.

16. Predictus namque Robertus, patri minus et matri magis carus, et a fratre a Flandris alienatus; [Lamb] filiam Bernardi ducis Saxonum, Florentii comitis de Frisia viduam Gertrudem et habentem ex marito filiam duxerat uxorem, quæ peperit ei duos filios, Robertum et Philippum, et tres filias. Harum vero quædam (77) nupta apud Mescinas sanctimonialis et abbatissæ venerabilis, in sponsi sui pace obdormivit. Altera vera Canuto regi Dacie nupta, peperit ei puerum nomine Karolum; sed patre a suis precepto, in Flandriis ab avunculo suo Roberto receptus et diligenter educatus, in robur militaris discipline laudabiliter excrevit. Mater vero ejus postea nupsit duci Apulie. Terciam quoque accepit Henricus Broesensis, quo defuncto Theodericus dux Ethesathen-

12. Primis tyrocinii anni in aula imperiali — sollempniis. apud De Smet I, 50-52. ex Tomelli hist. Hasnontensi c. 8-17. addit B.

13. Prophetavit autem idem Leo, posteros eorum utrumque comitatum non diu possessuros; quod postea rei probavit eventus. ex Herimanno Tornacensi c. 12. addit B.

15. anno D. 1070. 16. Kal. Augusti. addit B.

14. tandem a Domino vocata, illa nobilis nimis obiit comitissa a. D. 1092. Corpus autem ejus apud Hasnontium, ubi post obitum mariti sui multa bona contulerat, delatum et in basilica s. Marie Magdalene honorifice sepultum est. Cujus anima veste immortalitatis indui et paradisi amenitate conloveri mereatur. addit B.

16. extiterat, unde pater — Frisiam secessit. apud De Smet I, 55. ex Herimanno Tornac. c. 12. addit B.

16. Rogero; cui et peperit filium nomine Willermum, qui patri in ducatu successit, et honorem acceptum morum ingenuitate et actu strenuitate multipliciter nobilitavit. Sed postmodum audita unici germani sui Karoli Flandriæ comitis exitu, primum quidem inconsolabiliter dolere, deinde ipse cepit lethaler languere. Qui ut se periclitari cognovit, Salernitanum archiepiscopum et Troianum episcopum convocavit; atque quod antea dum incolumis esset fecerat, eorum quoque testimonio desiderans confirmari, quicquid mobilium et immobilium in terra possidebat, b. Petro apostolo ejusque vicario sanctissimo Honorio jure perpetuo possidendum delegavit. addit B.

16. Gertrudem, Henricus comes Brußellensis — Auxariæ. apud De Smet I, 67. ex Herim. Tornac. c. 17. addit B.

VARIÆ LECTIONES.

16. Ita 1. 6. Gloria patri et tantum gloria p. e. f. dixit sed et sp. s. a. n. v. 4. 67 omissum videtur desiderare. 68 abhinc litterarum forma paululum increscit, atramento mutato. Manus tamen eadem, auctorioris.

NOTÆ

(74) A. 1051.
(75) Rogerium.

(76) Consecrata potius. MARTENE.
(77) Olgiva seu Maria.

sis; ex qua genuit Theodericum, strenuissimum A postea Flandrie comitem.

17. Robertus igitur in Frisia degens, cognita fratris morte simulque Richeldis tyrannide, Flandrias repetiit, et usque Gandavum pervenit; quo predictam mulierem accersiens et de paterno regno sibi reddendo ei suggerens, femineo furore exagitata, injuriosis responsionibus protestatur:

*Si capi nollet, illinc tunc concitus esset.
Nam partem regni nec totum non daret illi.
Hinc si res poscit, verram virtute tenebit,
Non his, quæ tenuit dominus suus, ipsa carebit.
Sic donec vivet, nihil horum provida perdet.*

Quod audiens dux et superbiam mulieris graviter ferens, regem adiit, eique per ordinem omnia retulit. Rex itaque Philippus de injuria nepoti suo illata vehementer indignans, quantoocius eum in Flandrias redire et quoscumque posset adunare precepit, seque illi auxilium constantissime prebiturum spopondit. Richeldis autem consilio regis comperto, animum ejus quattuor milium librarum auri sponione corripuit et ab incepto negotio fraudulentè revocavit. Frisio denique spe sua frustratus, consilio soceri sui Bernardi ducis Saxonum Frisiam remeavit, et ibi aliquandiu hiemavit.

18. Interea nonnulli satraparum nimia crudelitate mulieris, qua in clerum et populum seviebat, graviter offensi, et maxime de æcclesiarum spoliationibus quas fecerat ingenti merore affecti, legatos ad Frisionem destinant, suamque voluntatem erga eam apicibus insinuant. Quo ille nuncio plurimum exhilaratus, ocius trans mare advehitur, et prudentia Bonifacii castellani usque ad castrum quod dicitur Cassellum latenter perducitur. Est enim hoc castrum ab antiquis in excelso montis culmine situm.

Montibus in Flandris hic mons supereminet altis.
Arx superat montem, cujus quis cernere culmen,
Si nititur est caelo, dicunt a monte Lauduno **.

Quod agnoscentes, qui parti ejus favabant, illo cætervatim properarunt, et castrum armis atque munitionibus firmarunt.

19. Hoc dum fama volitante ad aures Richeldis pervenit, illa et filius ejus Ernulfus, mire probitatis juvenis, exercitum adunant, diversarum regionum agmina in auxilium convocant, et cum ingenti multitudine ad predictum castellum properant (1072). Convenerunt undique suppetiarum copie, comites,

duces, castellani, et diverse bellatorum turme, Atrebatenses, Braibandenses, Valentienenses, Cameracenses, Tornacenses, Niviellenses, Castrilicenses (78), Audoinarenses, Bolonienses, Ardennenses, Sanctipolenses (79), Betunienses, Hosdenenses (80), Albenienses (81), Gisenenses, Tornéhencenses ** (82), Aldenardenses, Ostrevandenses, Jochenses ** (85) et alii plures. Advenit etiam rex Philippus, et cum eo validus armatorum cuneus; Gusfridus episcopus Parisiacensis, frater Eustachii comitis Boloniensis; episcopus Lugdunensis (84), episcopus Ambianensis (85); Franci, Normanni, Rocinenses (86), Noviomenses, Campanienses, Senlenses (87), Torotenses (88), Remenses, Catalaunenses, Carnotenses, Aurelianenses, Stampenses (89), Cocinienses (90), Quintinienses, Corbeiensenses, Peronenses, Negiellenses (91), Montiscæntenses (92), Ribodimontenses (93), Suessionenses, Andegavenses, Pictavienses, Bariolunenses (94), Nadavernenses, Burgundienses et ceteri innumerales. Hii omnes ad debellandum Frisionem in campo sub monte Cassello resederunt.

20. Ille vero adversus tam vastam multitudinem multo pauciores, sed ut rei probavit eventus validiores in arma produxit: Gandenses, Vivicenses (95), Coclarenses (96), Bergenses, Furnenses, Brugenses, Yprenses, Roslarenses (97), Aldenburghenses, Herlebecenses, Rodenburghenses **; Broburghenses, Curtriacenses et ipsos Casletenses. Procedunt tandem hii, non solum ferro septi, sed etiam fide muniti. Lineis vestibus abjectis, laneis induuntur sub armis; et terræ procumbentes, supernorum juramina lacrimis implorant; contra regem terrenum tam parva manu dimicaturi, causam suam regi celorum committunt (98).

21. Quid moror? Conserto quidem totis viribus prelio, illi strages maxima de exercitu regio; perfunditur tellus sanguine, tegitur campus occisorum multitudine. Richeldis quoque, tante cedis rea, capitur et carceri tenebroso mancipatur; prosternitur etiam filius ejus, nisi esset hostis hini sum plan-gendus comes Ernulfus, et ad monasterium sancti Audomari defertur tumulandus. Frisio denique dum sorto sociis longius hostes persequentibus solus equitaret, capitur et ab Eustachio ad castrum Audomarense caute perducitur, atque castellano Vulvrico Rabello custodiendus traditur. Quod cum

VARIÆ LECTIONES.

** Est enim — Lauduno desunt 6. ** Tornelienses 6. ** Locrenses 6. ** Erdeborgenses 6.

NOTÆ.

- (78) Mons.
(79) Saint-Pol.
(80) Hesdin.
(81) Aubigny.
(82) Tournehem inter Saint-Omer et Ardres.
(83) Choque prope Béthune?
(84) Laudunensis.
(85) Guido.
(86) Les Rochenois.
(87) Senlis.
(88) Torots, prope Compiègne.

- (89) Etampes.
(90) Coucy.
(91) Nesle en Picardie.
(92) Montagu.
(93) Ribemont.
(94) Barrois en Lorraine.
(95) Viven.
(96) Coukelaer.
(97) Boulers seu Rousseluere, inter Courtray et Dixmude.
(98) Febr. 20. Alii die 3 Febr. 1072.

cives cernerent, castellum ilico obsidionibus vallat, A ex causa usque hodie a comitibus Bononiæ jure hereditario possidetur.

23. Robertus denique cognomento Frisio adversariis unilique devictis *, totius Flandriæ monarches efficitur **; atque post innumeros bellorum triumphos Roberto filio regni gubernacula tradens, moritur, et apud Casletum sepelitur (1093, Oct. 15).

22 Igitur rex Francorum bello Gasletensi victus atque fugatus, a l castrum quod dicitur Monasterio-lum (99) pergens, majorem exercitum collegit, et cum valida manu Flandriam repetiit. Cumque ad burgum sancti Audomari pervenisset, suburbana ejus incendit, et fraude Vulverici castellanum intravit. Hostes per plateas predando discurrunt; burgenses latebras fugiendo querunt; spoliantur ecclesie, injuriantur monachi, lacerantur clerici, dehonestantur matrone ac puelle, luget urbs plena confusione. Talia rege agente, Gusfridus episcopus in villa quæ dicitur Sperleca (100) residens et qualiter Frisoni subveniret mente pertractans, missis ad eum litteris spondet, quod si domino ejus silvam quæ vocatur Bethlo concederet, paterno illum regno restitueret. Comite autem voluntati ejus annuente, episcopus celeri nuntio regi maudat, quatenus sæ salutem consuleret et quantocius abiret, adjungens quoque, ducem Flandriæ et comitem Bononiæ cum magno exercitu prope adesse; ac ni fugam acceleraret, capiendum se fore. Quo ille nuntio territus, relictis sarcinis nocte urbem reliquit et versus Galliam properavit. Rege itaque fugiente, comes in crastinum adveniens urbem recepit; sed de injuriis ecclesiarum et populi vehementer condoluit 74. Episcopus igitur fratrem suum Eustachium comiti reconciliatus, prædictam silvam ei concessit; quæ tali

24. [Lamb.] Robertus siquidem junior paterni principatus hæres effectus, duxit Clementiam, filiam Willelmi nobilissimi comitis Burgundionum cognomento Testahardith *; ex qua genuit Balduinum militem inclitum, et Willelmum qui infra adolescentiæ metas immatura morte præventus, in monasterio sancti Bertini est tumulatus. Comes itaque Robertus in expugnatione Jerosolimitana laudabili militia eruditus, et inde rediens brachium sancti Georgii secum detulit, quod Aquiciniensi ecclesiæ transmisit. [Sig. Aut. Au.] Deinde Camaracum urbem iniquitate, Henricus imperator contra eum proficiscitur, et expugnatis aliquibus ejus castellis, imminentis hiemis asperitate redire compellitur. [Lamb.] Designata igitur regni monarchia filio, defunctus est, et apud Atrebatum sepultus (1111, Oct. 5), eique successit Balduinus inclitus militia et probitate, non inferior**.

25. Hic accepit uxorem filiam Alani comitis Britannici (1); sed consanguinitate inter eos probata, jussu Paschalis papæ separati sunt; quæ consanguinitas a Conone Prenestino episcopo in præsentia papæ hoc modo recitata est: *Constantia regina Francorum et Ermengardis comitissa Arvernensis sorores fuerunt. De Constantia nata est Athela comitissa et de Ermengarde Arvernensi altera Ermengardis comitissa (2); de Athela Robertus Frisio, et de Ermengar-*

21. Balduinus . . . iter Iherosolimitanum cum aliis principibus in principio expetiit, unde nec dum rediit, et utrum occisus an captus fuerit, usque hodie sciri nequivit. ex *Herim. Torn. c. 33.* addit B.

23. legatus ad imperatorem — dictum est. apud *de Smet I, 63. ex Herim. Torn. addit B.*
 ** Post paucos annos idem Robertus Iherusalem abiit, quam tunc possidebant Sarraceni. Cumque portam civitatis vellet intrare, porta se clausit spontanea. At ille hoc videns, nimio timore correptus est, intelligens hoc sibi non esse prosperum prodigium. Abiit ergo inde ad quemdam eremitam, prope civitatem manentem, quem audierat virum esse sanctum et religiosum, ut faceret confessionem peccatorum suorum. Audita ergo vir sanctus illius confessione, injunxit ei pœnitentiam de Arnulfo nepote suo, quem occiderat, et dixit ei, ut si vellet Deum habere propitium, Balduino nepoti suo redderet Flandriam, quam abstulerat ei. Ille autem nimis timoratus de portæ prodigio, annuit eremitæ consilio, venit ad portam, quæ ultro aperta est ei. Cum autem in civitate degeret in domo cujusdam perpotentis Saraceni audivit ab astrologis Saracenorum et diversis, Iherusalem in proximo capiendam esse a Christianis; quæ capta est non multo post, 39 anno Philippi regis. Robertus autem reversus de itinere Iherusalem, Duacum timore nimio reddidit Balduino comiti Hainoniensi. Robertus autem dum in regno Flandriæ esset sublimatus, morientes clericos — Cassel. apud *De Smet I ex Lamberti genealogia, c. 3-8 addit B.*

24. et sororem domni papæ Calixti — sepulturam accepit. apud *De Smet I 68-74. ex Herim. Tornac. c. 18-26 addit B.*

** Iste Robertus antequam pergeret versus Syriam, dedit sigillum domini sui et principatus preposito S. Donatiani, quem totius domini Flandriæ cancellarium constituit. Anno quinto principatus Roberti Cistercium fundatum est. addit B.

VARIE LECTIONES

73 Relaxatur — fugavit A. in margine adduntur, sed eodem prorsus calamo et atramento non postea, sed eodem quo reliqua tempore. 74 Reg — condoluit in margine addit.

NOTÆ.

(99) *Montreuil.*

(100) *Eperlec, inter Saint-Omer et Ardres.*

(1) Havisem seu Agnetem.

(2) Carnotensis, conjux Odonis II.

de Berta comitissa (3); de Roberto alter Robertus, et de Berta Havisis Namnetensis comitissa; de Roberto juniore iste Balduinus, et de Harise comes Alanus; de hoc ista juvencula.

26. [I.amb.] Igitur Balduinus inclitus in diebus suis potens super omnes Francorum principes, bellis frequentibus ita nobiliter Flandrensium exaltavit regnum, ut vicinis suis tyrannis undique terrorem inferret, et Henricum regem Anglorum a Normannia expulisset, nisi infirmitas obstitisset. Nam collecta exercituum multitudine, assumpto etiam secum Willelmo Roberti filio, quem Henricus rex Angliæ captum tenebat, oppidum Rotomagensis in quo præfatus rex latitabat obsidione vallare disposuit, et cum comprehendere aut bello excipere et a regno quod injuste invasera! expellere. Qui cum exercitum per Atrebatum duceret, ex occasione vulneris, quod paulo ante a quodam Britone levi ictu in fronte acceperat, repentina infirmitate correptus egrotare cepit, et a femore usque ad pedes paralisi percussus, plenis novem mensibus in languore permansit. Cumque a medicis curari non valuisset, ordinato omni regno Flandrensi, se Deo sanctoque commendavit Bertino; atque monachico habitu indutus, octavo principatus sui anno in villa Roslarensi Deo animam reddidit; et a Karolo ejus successore ad sanctum Bertinum delatus, ætante universa procerum multitudine, in medio ecclesiæ honorifice sepultus est.

27. Quo sine herede defuncto, Karolus jure propinquitatis successit. Erat enim filius Canutonis regis Dacie ex filia primogenita Roberti Frisionis et Gertrudis. Cumque sublimatus esset in regno, ecclesiam sancti Audomari ingressus cum principibus Flandriæ, primam curiam tenuit; et eodem anno castrum sancti Pauli in quo Hugo perfidus Campus Avene dictus predocesque multi latitabant, penitus destruxit, fossamque circumfluentem impleri jussit. Perversorum quoque munitiones undique viriliter delevit, et sibi regnum nobiliter subjugavit. [Simon.] Octavo igitur principatus sui anno apud Bruges in quadagesima missam audiens, infra canonicam orationibus instans et psalnum quinquagesimum decantans, manum etiam cum elemosina pauperi porrigens, manu servorum suorum coram altari propter justitiam occiditur. Cujus mortem portentuosam signa præcesserunt. Nam in dungionum (4) fossis abundantia sanguinis emanans et a plerisque decoctus, intolerabilem de se fetorem reddidit, sanguinem qui effusus est in morte Karoli vel in ipsius ultione, pretendens et fetorem proditionis longe lateque expandens.

28. Quo occiso, Ludovicus rex in Flandriam ve-

nit, et licet cum difficultate, successorem ejus Willelmum filium Roberti comitis Normannorum, quem Henricus rex tunc captum tenuit, Flandris preposuit, et proditores Karoli diversis tormentorum generibus, ut dignum erat, interemit. Deinde tot clades, tot incendia, tot bella, tot perturbationes adversus Willelmum insurgunt, totque malis Flandria afficitur, ut tedeat dici vel scribi. Willelmus de Lo, filius Philippi fratris Roberti junioris, elevabatur dicens: *Ego regnabo*. Qui maximam partem populi sibi concilians, quædam castra sue subdidit ditioni. Quo cognito, rex cum Willelmo comite Ypres obviam vadit, cumque captum vinculis et carceri per aliquantum temporis mancipavit; sed postea ei prece suorum falso reconciliatus, idem Willelmus comiti sacramentum fidelitatis fecit, quod vix uno die servavit.

29. Suscitavit adhuc ei Sathanas et alium adversarium, Arnoldum scilicet, nepotem Karoli ex sorore ejus primogenita. Dicebat enim, se esse jura propinquitatis regni heredem. Qui ab Audomarensibus susceptus, ex monasterio sancti Bertini sibi fecit munitionis castrum, unde rebellaret. Quo audito comes Willelmus cum suis eum obsedit, nonnullis nitentibus ignem apponere, sed comite ne quis hoc presumeret comminante; Arnoldum exire cogit et jus totius Flandriæ abjurare.

30. Videntes igitur quidam Flandriarum proceres, consiliis Normannorum comitem inniti: invidia ducti vel pecunia Henrici regis illecti, Theodericum filium Theoderici ducis de Ellesath, quem genuit ex filia Roberti Frisionis, evocaverunt, et ei faventes multa mala constituerunt. Proditio namque, perjurium, infidelitas, fœderis prevaricatio, a Flandris eo tempore estimabatur prudentia. Quid tandem? Post innumera malorum exercitia cum valida manu armatorum in campo Hackespol Willelmus et Theodericus ad prelium conveniunt; fugatoque Theoderico cum suis, Willelmo cessit victoria. Sed in brevi victoriae usus est leticia. In castro namque Alst dicto Theodericum obsidens, cum jam adversariorum immineret deditio, vulneratur; quo vulnere morti contiguus monachus efficitur, et in Sithiu deportatus, ad caput Balduini comitis tumulatur.

31 Theodericus vero, multis ei resistentibus, totius Flandriæ monarches appellatur; ad gubernandum agrestes mores, utpote his numquam assuetus, valde impar. Nam tacitis his quæ in diversis locis, diversis temporibus, a diversis hostibus ingruiebant malis, Willelmus de Lo ex castro dicto Selus (5) resistens, homicidiis, rapinis, incendiis ecclesiarum ac villarum desolationibus adversus illum e. t. debachatus.

32. Interea Clementia ⁷⁸ Roberti junioris vidua,

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ soror Kalixti pape *superscripsit ipse 1 in textum receperunt 2. 4. 6.*

NOTÆ.

(3) Conjux Alani III, ducis Britannicæ. Alio modo hanc cognationem exponit Ivo Carnotensis in epistola a dom. Brial XIII, 411, n edita.

(4) Donjeon.

(5) Sluys, ad ostia Scaldis, inter Brugge et Vlissingen.

quæ eatenus tertiam partem Flandrie dotis loco tenuit, defuncta, quecumque habuit, comiti dereliquit. Quæ adhuc vivens, duas ecclesias sanctimonialium edificavit, in Broburg et apud Avednes. Comitissa etiam Suanildis, pro cuius consanguinitatis cognatione plurima fiebant mala, obiit, unicam tantum filiam ex comite habens nomine Laurentiam. Hanc dux de Lemburg accepit uxorem; sed quia consanguinei esse dicebantur, separati sunt. Deinde sortitus est cum Iwanus de Alst in conjugium; quo defuncto nupsit Rodulfo comiti Peronensi, et illo mortuo, comiti de Namur ⁷⁶ (6). Theodericus autem duxit filiam regis Ierosolimorum [Simon.] nomine Sibillam, ex qua liberos utriusque sexus suscepit.

33. Willelmus igitur de Lo, comiti quasi trabes in oculo gravis et odiosus, capto supradicto castro de Flandria pulsus, venit in Angliam, et a rege Stephano, ut decuit tante nobilitatis virum, honorifice susceptus atque detentus est. Degens itaque in curia regali, tanta probitate militaris discipline enituit, ut regie majestati carus foret et acceptus; nec immerito; quippe qui eundem regem ab omni emulorum incursu strenuissime tuebatur. Accidit namque, ut comes Claudiocestre Robertus, filius Henrici regis ex concubina, contra Stephanum arma sumeret, et eum aut vita aut regno privare disponeret. Quid multa? Conserto inter eos prelio, comes regem cepit, et custodie tradidit. Quo agnito, Willelmus assumptis secum commilitonibus Robertum ad arma provocans circumvenit, captumque diligentius custodire fecit [1141]. Deinde intercurrentibus principibus et optimatibus regni, altero pro altero restituto, uterque suis redditur. Rex vero non immemor beneficiorum, liberatori suo totam provinciam quæ dicitur Cantia possidendam concessit, et inter primos regni, dum vixit, honoravit. Inter hoc dum toti Anglie timori esset et terrori, Dei provi-

dentia disponente, que flagellat ut erudiat, lumine oculorum caruit, sed vigorem animi non amisit. Sicque gratia Dei cor ejus irradiante, que circa se agerentur perpiciens et sue saluti in posterum providens, thesaurorum suorum gazas reservavit, Christianique pauperibus atque ecclesiarum restorationibus multa delegavit.

54. Per ⁷⁷ idem tempus, anno scilicet verbi incarnati 1152, contigit in villa sancti Audomari quædam ecclesiarum ac domorum lamentabilis conflagratio, in qua etiam ecclesiam sancti Bertini cum omnibus officinis vorax flamma consumpsit. Unde Leonius ⁷⁸ beate memorie tunc temporis abbas, tam gravi excidio vehementer afflictus, Willelmum (7) adhuc toti Anglie imperitantem adiit, eique lamentabili voce rei ordinem pandit. Quo audito Willelmus supra tam venerabilis loci desolatione valde indoluit, et pietatis archana reserans, ad restorationem cenobii aurum argentum ac lignorum copiam, abbate disponente; magnifice ministravit. Cujus memoria apud ejusdem cenobii habitatores in eternum permanet.

55. Non post multum vero temporis rege Stephano decedente, Henricus junior filius filie majoris Henrici successit (1155). Qui in initio regni sui Flandrensium ita exosos habuit, ut castella et munitiones eorum funditus everteret, possessionibus privaret, ac cum ipso Willelmo ab Anglia eliminaret. Ipse vero magnanimis Willelmus et princeps olim bellicosus, postquam in Flandriam, id est patrium solum, venit, quiete decem circiter vixit annos; multaque de facultatibus suis, ut ipsi videntur ⁷⁹, ecclesiis ac pauperibus largiens, apud castrum suum quod dicitur Lo, plenus dierum hominem exivit, ibique in ecclesia beati Petri apostolorum principis 8. Kal. Februarii honorifice est sepultus (1164). Cujus anima paradisi queat possidere gaudia.

CONTINUATIO BRUXELLENSIS.

In codice & manu s. xiv. ex.

Defuncto predicto Willelmo et in castro suo quod dicitur Lo sepulto (1164), prefatus Theodericus comes monarchiam Flandrie pacifice et quiete possedit. Qui ex uxore sua Sibilla tres habens filios in armis strenuos, inimicis metuendos et elegantia

D forme cunctis preferendos, propinquis et longinquis timorem incutiebat, eo quod pre timore et magnanimitate filiorum nemo predicto Theoderico auderet in Flandriam rebellare.

Prefato vero Theoderico ex hac luce subtracto

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ Hæc 5. ita : Hanc dux de Lovanio, Henricus nomine, a. u. qui juvenis obiit absque herede. Deinde s. c. e. l. de A. in c. q. d. n. Henrico de Lemburg; sed quia consanguini erant, separati sunt. Preterea nupsit Radulfo, etc. ⁷⁷ Totum caput deest 6. in rasura scripsit in 1 auctor ipse, stramento mutato, idemque sequens caput ultimum in ultimo folii margine exaravit. ⁷⁸ Leo 4. ⁷⁹ u. i. v. desunt 4.

NOTÆ.

(6) Aliter rem tradit Gislebertus p. 54, ed. de Chasteler : Laureta post Iwani decessum nupsit Radulfo comiti Viromandensi viduo, postea Henrico duci de Lemborch, deinde Henrico comiti Namurcensi;

quibus viris singillatim relictis, religionis habitum sumpsit.

(7) De Lo.

et in cenobio Watinensi sepulto (1168), Philippus A filius ejus primogenitus propter illustres actus et militie strenuitatem, qua pre cunctis mortalibus pollebat, Alexandro Magno Grecorum regi ab ystrionibus et ab omnibus viris qui eundem noverant, non immerito comparatus, patri suo successit in Flandrie comitatu. Qui duxit uxorem Ysabelem filiam comitis Viromandensis. Qui, patre ejus defuncto (1156), Radulfum fratrem ejusdem uxoris sue, qui elephantie infirmitatem incurrerat, a Viromandensi comitatu expulit, et dictum comitatum Viromandensem Ambianensem et de Valois cum prefata uxore sua optinuit, et per totam vitam uxoris sue pacifice possedit. Frater vero ejusdem Philippi secundus natu post ipsum, Matheus nomine, pulcherrimus miles sicut dicebatur omnium B militum, comitissam Boloniensem duxit uxorem, ex qua duas habuit filias. Quarum primogenita de voluntate sua contra voluntatem amicorum suorum nupsit Rainaldo comiti de Danmartin; secundam duxit Henricus dux Brabantie. Et idem Matheus in quadam expeditione apud Rothomagum habita sagitta percussus interiit (1173), et Boloniam reportatus, ibidem (8) est sepultus. Tertius vero frater, Petrus nomine, cum esset clericus et electus Cameracensis, a clericatu resiliens est miles effectus, et comitissam de Navers duxit uxorem (1174); ex qua unicam habuit filiam, nomine Sibillam.

Memoratus vero Philippus comes Flandrie cum

per quadraginta annos vel circiter Flandriam strenuissime gubernasset, uxore sua defuncta et solatio duorum fratrum suorum destitutus, ad partes profectus est Hierosolimitanus (1190); ubi inter suos, qui secum profecti fuerant, diem clausit extremum (1191, Jun. 1); et ossa ejus qualicumque modo a carne separata, Clarevallem sunt relata et in ecclesia tumulata.

Post quem successit in comitatu Flandrie Balduinus comes Hannonie, eo quod sororem ipsius Philippi, Margaretam nomine, haberet uxorem. Ex qua tres habuit filios: Balduinum primogenitum, post imperatorem Constantinopolitanum; Philippum, post comitem Namurcensem, et Henricum, post fratrem Balduinum similiter imperatorem Constantinopolitanum (1206). Cum vero dictus Balduinus obtentu uxoris sue per quatuor annos vel circiter terciam partem Flandrie gubernasset, uxore sua ab hac luce subtracta (1194, Nov. 15) et in ecclesia beati Donatiani Brugis sepulta, filius ejus primogenitus Balduinus comitatum obtinuit, multum dolens et confusus, quod Philippus rex Francie, qui sororem suam habuerat uxorem, meliorem terciam partem Flandrie sibi usurpaverat. Unde mittens legatos ad Richardum regem Angliæ cognatum suum, cum ipso sedus iniit; qui contra dictum regem, comes ex ista parte, rex ex alia, versus Pictaviam guerram moverunt (1196).

CONTINUATIO GISLENENSIS.

In codice 5.

Sed ut genealogiæ seriem prosequamur, Theodericus C Elsatius, Flandriæ ut dictum est comes, visitatis quarto sacris Hierosolimorum locis, tandem Gravelingis etiam diem extremum clausit (1168), et in Watinensi canonicorum regularium dyocesis Audomarensis cenobio conditus est, hoc elogio superscripto: *Hic jacet sepultus dominus Theodericus de Elsatia, comes Flandriæ, qui quatuor vicibus Terram Sanctam visitavit, et inde rediens sanguinem Domini nostri Jesu Christi detulit et villæ Brugensis tradidit, et postquam Flandriam annos quadraginta strenue rexerut, apud Gravelingas obiit anno Domini 1168.*

Philippus Elsatius, Veromandensis jure uxoris comes, patre Theoderico mortuo, Flandriæ comitatum possedit. Hic post varia certamina cum Philippo rege Franciæ habita ad iter Terræ Sanctæ se acciuxit. Inde rediens, nulla prole relicta, in Syria mortuus est. Cujus corpus uxor Mathildis in Cla-

ravalle cum honore sepelivit (1191).

Philippo e vivis sublato, Balduinus magnanimus Hannoniæ comes uxorio etiam jure Flandriæ comitatum hereditavit. Margareta namque Philippi soror et inter filias Theoderici primogenita, Balduino comiti Hannoniæ nupsit.

Hoc vero Balduino defuncto (1194), Balduinus ejus filius primogenitus Hannoniæ pariter et Flandriæ comes factus est; et anno 1200 cum uxore Maria, sorore Theobaldi Campaniæ comitis, Brugis in capite quadragesimæ crucem assumpsit; annoque tertio supra 1200um cruce jam signatus in subsidium Terræ Sanctæ Venetias versus, inde in Syriam ac postea Constantinopolim profectus est; ubi post varios contra Grecos habitos conflictus imperator Constantinopolitanus est electus anno Domini 1205. Sed non multo post tempore vitam finivit (1206), eique Henricus frater Flandriæ et Hannoniæ comes in imperio successit.

CONTINUATIO CLAROMARISCENSIS.

In codice 6.

1. His incidenter de Willelmo Loensi interpositis, ad genealogiam Flandrensium comitum reverta-

mur. Theodericus itaque ex uxore sua Cibylia suscepit filios, Balduinum, Philippum, Matheum et

NOTÆ.

(8) Non Boloniæ, sed apud S. Jodocum supra Mare.

Petrum; filias vero Gertrudem et Margarctam. A Balduinus igitur primogenitus, qui regni heres esse debebat, in annis puerilibus obiit. Post quem major natus Philippus jura regiminis sub patre suscepit (1155), filiamque Radulfi comitis Viromandie Elizabeth nomine in uxorem duxit. De Philippo mirabilis res, ut mihi videtur future probitatis index refertur. quod tertio generationis suæ die, cunctis qui aderant audientibus, *Evacuate mihi domum!* terribiliter clamaverit. Matheus vero decore corporis et virtute militari vir laudabilis, quia principatus Flandrie in jus senioris fratris, ut mos est, cesserat, cogente patre Mariam filiam Stephani regis Anglie in uxorem sibi associat. Hec a pueritia habitu religionis initiata, cum sola Boloniensis comitatus heres superesset, a claustris educta et assensu pape Matheo ad subrogandos paterne hereditati legitimos heredes matrimonio est conjuncta. De qua cum duas filias Matheus genuisset, sanctimonialem claustris restituens, duxit iterum uxorem sororem Flandrensium comitis; de qua dicitur liberos habuisse, sed omnes infra pueritiam defunctos fuisse. Ultimus filiorum Petrus clericus effectus, providentia fratris in Cameracensem electum est promotus. Filiarum quoque Gertrudis primogenita nupsit primo comiti de Moriana (9), a quo separata nupsit iterum Hugoni de Oisi. Ab hoc quoque sejuncta, Mencinis (10) sanctimonialis est effecta. Margareta quoque nupsit Radulfo filio predicti comitis Radulfi; quo leproso facto et antequam eam more uxores ducentium cognovisset mortuo, nupsit iterum Balduino Haynoensi comiti, de quo secundam satis utriusque sexus progeniem propagavit. Interea Theodericus comes apud novum oppidum (11), quod juxta Broburg supra mare est situm, viam universe carnis ingressus (1168), Wathenis officiosissimis exequiis est sepultus⁶⁶.

2. Philippus itaque moderamina comitatus sui libere disponens, sapientia et tenore justitie omnibus predecessoribus suis merito preferendus, homicidia, furta et cetera innumerabilia maleficia, quibus in alterutrum Flandrensium debacabantur, compe-scuit; et non solum Flandriam pacifice gubernavit, sed etiam omnes adjacentes provincias exemplo suo ad bonum pacis provocavit. Sed quia in humanis rebus stabilis prosperitas esse non potest, letos successus tristis eventus perturbat, ut scriptum est: *Extrema gaudii luctus occupat* (Prov. xiv). Philippus enim tum propria industria tum fratris sui Mathei auxilio confidens, dum in rebus bellicis strenue ageret, omnem Normanniam subjugasset, nisi quodam obstante infortunio a bellorum proposito de-

stitisset. In obsidione quippe cujusdam castelli (12) Matheus letaliter vulneratus mortuus est, et in finibus comitatus sui apud Sanctum Judocum (13) sepultus (1173). Que mors immatura nimis omnibus Flandrensibus facta est lamentabilis. A Matheo quippe heres Flandrie expectabatur: nam a Philippo, cujus uxor erat sterilis, omnis posteritas desperabatur. Philippus igitur jam tunc spe successio-nis frustratus, fratrem suum Cameracensem electum a clericatu amovens militem facit, comitissamque de Navers ei matrimonio jungit (1174); ex qua cum unam Petrus genuisset filiam (14), veneno ut dicitur interiit.

3. Interea Philippus filius Ludovici regis Francie coronatur in regem in civitate Remensi, anno Domini 1179, Kalendis Novembris, presentibus cunctis proceribus regni; ubi affuit comes Philippus et pre aliis principibus gloriosus apparuit, ferens gladium coram rege, qui ferri debet a nobiliori principe regni. Non multis vero interjectis diebus contigit, ut rex Philippus peteret a comite, in uxorem dari sibi neptem ejus, filiam scilicet sororis ipsius, videlicet Margarete Hainonensis comitis. Quo audito, comes gavisus est valde, quia multum sibi accedere sentiebat honoris, si regina fieret et regina Francie neptis sua. Dedit igitur iam regi, eique concessit in dotem habendum post suum decessum, quicquid terre ac juris habebat ipse ultra magnum fossatum (15).

4. Non multum post oritur discidium inter regem Francie et comitem Flandrie (1182); quo durante, moritur Elizabeth comitissa (Mart. 26), et honorifice sepelitur Attrebatum in ecclesia beatae Mariae, anno Domini 1182. Erat igitur guerra inter regem et comitem. Et rex quidem cum esset juvenis eximie probitatis atque prudentie, incertus adhuc in quem de baronibus suis ad plenum confidere posset, et fere omnes mctuens, affectabat eorum virtutem ita debilitare ac frangere, ut nullum de ipsis merito formidaret. Aggressus est itaque comitem Flandrie, qui precipuus inter omnes et potentissimus omnium videbatur. At ille fremens ut leo et audacie tonitru fulminans, discurrerat per regiam terram, cuncta sibi obvia vel prosternens vel rapiens vel incendens. D Principes autem ejus ut leonum catuli circuibant regionem regis, audacter euntes perante Silvanectum, depopulando usque in villam que dicitur Loures, non multum distans a civitate Parisiensi; ceperuntque Albericum comitem de Domnomartino super lectum suum, et captum ad comitem Flandrie adduxerunt. Itaque formidini erat omnibus fortitudo et animositas comitis et suorum, metum incutiens

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ in margine alia manus s. xiv addit: Anno Domini MCLXVII. XVI Kalendas Februarii, qui annis XL. regnavit.

NOTÆ.

(9) *Maurienne*, Humberto III.

(10) *Messines*.

(11) *Gravelingen*.

(12) *Briencort*.

(13) *St-Josse-sur-Mer*.

(14) *Sibillam*.

(15) *Fossa Bolona*, seu *Nova*, a *S. Audomaro* ad *fl. Lys* ducta a. 1053. Cf. infra c. 9.

hiis quoque qui Parisiis habitabant. [Cont. Aquic.] A Hujus autem discordiæ incentores ex parte regis fuisse dicuntur comes Clarimontis et Radulfus de Coriaco et filii Roberti cognomine Clementis, qui erant consiliarii regis. In exercitu etiam regis erant quasi signiferi Henricus junior rex Anglorum et Ricardus frater ejus dux Aquitanus. Exercebantur ergo utrinque absque ullo remedio cedes, incendia et rapine, expoliationes ecclesiarum, oppressiones burgensium, pauperumque destructiones; ita quod universa Gallia hoc vento agitata, hac illacque curvata sit. Nec fuit citra Alpes locus, qui se absconderet, ab auditu tonitruï hujus. Intendebant vero paci reformande Willelmus Remensis archiepiscopus et comes Blesensium Theobaldus, avunculi regis. Hiis aliisque mediantibus religiosi viris, quandoque dabantur indutiæ a nativitate Domini usque in octavas theophanie, et ab initio quadragesime usque in pascha. Post pascha vero transactis indutiis cum de pace inter regem et comitem spes nulla jam esset, sed bellum omnes communiter expectarent; ex insperato Henricus senior rex Anglorum et Philippus rex Francorum, Philippus etiam comes Flandrensis, mediante Henrico Albanensi episcopo apostolice sedis legato et quondam Clarevallis abbate, cum archiepiscopis, episcopis, abbatibus et Francorum proceribus inter Crispeium et Silvanectum conveniunt, et pax inter eos pacis intercurrentibus nuntiis reformatur. Nunquam nostra etate audivimus tantum belli incendium pacis gutta tantilla extinctum. Et comes Philippus resignato comitatu de Crespi ad opus comitis de Biaumont, cui competebat ex uxore (16), cum aliis quibusdam¹ castellis, que ipse tenuerat ex parte uxoris, regis pacem et gratiam est adeptus.

5. Post aliquantulum temporis (1184) Philippus rex Francorum consilio quorundam baronum suorum, comiti Flandriæ invidentium, reginam vult dimittere. At² illa hoc sentiens conversa est ad Deum, tantamque erga Dei genitricem in civitate Silvanectensi exhibuit devotionem, humilitatem et contritionem, ut omnes intuentes pene ad lacrimas commoveret. Nam nudis pedibus per plateas civitatis incedens, et cereos in manibus portans, elemosinamque omnibus indigentibus affluenter dispertiens, intravit beatæ Dei genitricis ecclesiam, ubi oravit diutius, et eo die omnes civitatis pauperes laute ipsa refecit et eis ipsa etiam ministravit. Quod rex et omnes optimates ejus audientes, compassi sunt ei, et penitentia ducti a proposito destiterunt. Philippus tamen comes tam Remensem archiepiscopum quam omnes qui hujus consilii complices extiterunt,

A quos dudum coluerat ut amicos, nunc ut inimicos veretur. Propter hanc causam et alias pax inter regem et comitem est turbata. Uterque igitur post pentecosten cum suis exercitibus in marchis terrarum suarum conveniunt. Et regis quidem exercitus militibus plurimis, comitis autem agminibus peditem armatorum sufficienter et optime precellebat. Staudarum altissimum draconem desuper preferentem comes secum super currum rotarum qualuor duci fecit; quod rex cum tota Francia indigne admodum tulit. Tamen Henrico Anglorum rege mediante, pacis induciæ protelantur a festo sancti Johannis in annum. Interim comes mittit in Hispaniam pro Mathilde filia Adefonsi regis Portusequalis; que ad eum venit cum regio apparatu et ambitione multa, et facta est ei uxor anno Domini 1184, mense Augusto.

6. Balduinus vero comes Montensis adhebat regi, et licet sororem comitis Philippi haberet uxorem, erat tamen exercens inimicitias contra eum. Instinctu ergo illius rex Francie iterato insurgit in comitem Flandriæ. At ille non improvidus nec imparatus audacter occurrit. Collocatis namque per castella sua que in marchis habebat custodiis equitum contra infestationem regis, ipse militari manu tantummodo terram comitis Montensis ingreditur a parte meridiana (1184), ab oriente vero Philippus archiepiscopus Colonie, qui comitem Flandriæ adjuvabat. Porro Duacenses et Pabulenses ab occidente incendiis et rapinis demoliti sunt terram illam. Rex autem ut comperit, alias comitem esse intentum, Viromandiam intrat; accedensque ad castrum quod Mons Desiderii dicitur, suburbana illius succendit; sed per fideles comitis, qui circumquaque in presidiis morabantur, ocius est inde repulsus. Cum vero hiemps instaret — erat enim Novembris mensis — asperitate hiemis compellente ad propria unusquisque digreditur. Die autem nativitate dominice propinquante, induciæ dantur utrinque (17). Cum autem fluende essent induciæ, et comes Flandrensis suam prepararet expeditionem (1185), Balduinus comes terram Jacobi de Avesnes virtute irrumpens, veteris memor injurie incendio tradit eam. Nam ille incentor esse discordie inter utrumque comitem ferebatur. Finitis induciis, rex et comes omni spe jam pacis remota in cedem mutuam ruituri, sub urbe Ambianensi cum suis exercitibus consederunt. Tandem nutu Dei ut credimus, comes regie majestati et honori proprio deferens ac salutem, cedem etiam populorum a Deo simul et hominibus sibi metuens imputari, antequam aliquis caperetur vulneraretur vel perimeretur, reddidit

VARIÆ LECTIONES.

¹ scriba primo locum vocis vacuum reliquerat, eo consilio, ut numerum eastrorum insereret, quum primum didicisset. Postea eodem atramento quo inde ab At illa utitur, vocem quibusdam inserpsit; numerum tamen non didicit. ² abhinc atramentum mutatur; manus eadem.

NOTÆ.

(16) Eleonora, quæ soror erat uxoris Philippi.

(17) A. 12ma die ante natale Domini usque ad octavas epiphaniæ. Gislebertus p. 142.

regi quedam castella comitatus Viromandensis, que a jure armorum hucusque possederat a tempore quo prima uxor ejus mortua fuit; de qua non habuit liberos, cum ex parte ipsius eundem habuerit comitatum; pro quo etiam tota hæc discordia fuit inter se et suum dominum regem (18). Inter ea vero castella que reddidit, eminebant Causiacus, Thorota, Monsdesiderii, Calmiacus et dominium Ambianense. Hæc autem resignavit regi, ut armis cederet et reliquam partem Viromandie, videlicet villam Sancti Quintini, Ham et Peronam circumpositamque regionem, in pæce tenendam sibi quamdiu viveret concederet et confirmaret. Factumque est ita; et mansit deinceps idem comes in ejusdem gratia regis (19). Ibi etiam pacificantur comites Flandrensium et Haionensis.

7. Circa idem tempus contigit in ecclesia transmarina, divini severitate judicii, res omni christianitati valde lamentabilis et dolenda. Rex enim Jherosolimorum obviam pergens (1187) et congressum faciens cum Salahadino et Sarracenorum multitudine infinita, superatur et capitur, et omnes principes ejus aut occiduntur aut capiuntur, vulgus vero innumerabile trucidatur. Bellehemites episcopus, qui crucem ferebat, perimitur, et crux Domini a paganis aufertur; et sicut de archa Dei legitur, translata est gloria Domini ab Israel. Salahadinus deinde terram perambulat, civitates et castella evertit aut retinens sibi firmat et munit, monasteria destruit, monachos presbiteros clericos perimit, sacrimoniales dehonestat et interficit. Actum est hoc anno incarnationis dominice 1187, quo anno natus est Ludovicus filius regis Francie primogenitus, pridie Kalendas Septembris. Audito autem gravi nuncio de terra Jherosolimitana, rex Francie rexque Anglie cum principibus multis, episcopis comitibus nobilibus et ignobilibus trans mare profecturi cruces accipiunt (1186). Verum priusquam iter arriperent, Philippus rex Francie profecturus contra ducem Burgundiarum, assumpsit comitem Flandrie secum. Nam dux ille injustissimus et perfidus erat in eo, quod Francie ac Flandrie mercatores, quos in fide sua tuendos per terram suam susceperat, spoliari a suis latronibus permittebat. Assultus ergo regis et comitis sustinere non valens, perditis quibusdam castellis suis, ad deditionem compulsus, tradidit se ipsum regi. Deinde idem rex et idem comes assumpto secum Ricardo Aquitanie duce, ducunt exercitum contra Henricum regem Anglorum (1189), patrem ejusdem Ricardi, villasque illius et castella diripiunt et incendunt. Semper enim Francorum regibus rebellis extiterat et dampnosus. Quorum assultum ille non sustinens, de loco ad locum fugiendo eorum devitabat adventum. Tandem usque Cenomannis persecuti sunt eum. Super quo ultra modum contristatus, in infirmitatem decidit.

A et ad Chinon usque perveniens diem clauit extremum. Hinc apud Fontem Ebraldi delatus, vix necessarios sumptus ad sepeliendum habens, ille quondam dives et prepotens ibidem in monasterio sanctimonialium tumulatur. Cui successit in regnum dux Aquitanie Ricardus filius ejus, anno 1189, quo anno mortua est Elizabeth Francorum regina (Mart. 15), neptis Philippi comitis Flandrie. Mortua est autem de duobus geminis, et cum nimio Francorum placentu in ecclesia beatæ Mariæ Parisius sepelitur.

B 8. Euntibus autem predictis regibus Francie simul et Anglie versus mare (1190), Philippus comes Flandrie cum eis transfretat, et pariter obsident civitatem que dicitur Achra, quam Sarraceni firmiter valde munierant et servabant. In cujus obsidione, que multo tempore duravit, Philippus comes indigentibus et maxime militibus qui stipendia sua consumpserant sua erogando, plurimum extitit liberalis. Obiit vero ibidem tertio mense transfretationis sue, anno Domini 1191. Kalendis Julii, et sepultus est in basilica sancti Nicholai foris murum Achre, ubi etiam tumulati sunt plus quam 50 tam episcopi quam duces et comites; sed postea per diligentiam uxoris sue Matildis regine Portusequalis translatus est Claramvallem, ac reconditus honorifice in sarcophago, intra capellam quam ipsa illi et sibi paraverat. Et ipse quidem strenue rexit comitatum Flandrie per 24 annos, nobilissimus omnium qui fuerant ante ipsum in Flandria, divitiis et honoribus affluens, prudentia et potentia magnus, fervens in justitia, fortis et probus ad arma, unique Machabeorum non inmerito comparandus. Clericos honorabat, monachos amplectebatur, pauperes defendebat, causas religiosorum etiam contra suos quandoque barones et milites tuebatur.

C 9. Cujus morte audita, confunditur tota patria et turbatur, dolor et timor occupat universos, maxime clerum et populum, statimque regnum ejus scissum est in tres partes. Nam Willelmus archiepiscopus Remensis, qui regis Francie jura servabat, Ham partem quam Philippus comes nepti sue regine in dotem olim concesserat, occupavit ad opus filii ejusdem regine, videlicet Ludovici; hoc est Bapalmas, Aurebatum, Ariam Sanctumque Audomarum et domum de Ruholt cum nemore, comitatum Hindiniensem et Lensesem, homagium Bolonie, S. Pauli, Gisenense, Lilerense. Omnia enim hæc Philippus comes post suum decessum habenda concesserat regi, quando ei neptem suam legali matrimonio copulavit. Alteram vero partem donaverat idem comes propter nuptias uxori sue Mathildi; hæc est Insulam et Duacum et plures ac bonas villas hinc et inde jacentes, Caslethum, Watenes, Bergas, Bamburgium, totamque maritimam regionem. Porro tertiam partem hereditatis jure saisivit Balduinus

NOTÆ.

(18) Cf. Gisleb. 145.

(19) Hæc pax facta fuit a. 1185, secundum Gale-

bertum et Continuatorem Aquicinesem. Alii ponunt a. 1186

comes Haionensis ex parte uxoris sue Margarete, A tamen de nobilioribus suis captis. Statimque rex sororis Philippi comitis antedicti.

40. [Cont. Aquic.] Rex autem Philippus in Franciam rediens, dies nativitat^{is} dominice Parisius celebravit. Ad cujus curiam Balduinus comes vocatus cum aliis venit; sed rex eum nec humane nec benigne suscepit (1191). Quod ille cernens, rege insalutato clam a civitate discessit. Tamen consulens terre suæ, ad recuperandam regis gratiam Symonem de Aquicincto et Danielem de Camberone abbates ad regem direxit. Tandem mediante Wilhelmo Remensium archiepiscopo necnon et Petro Atrebatensi episcopo, pax inter regem et comitem reformatur (1192), ita quod rex suscepit homagium comitis et comes ei benigne concessit habendam occidentalem Flandrie partem superius nominatam, retinens sibi orientalem. Post quatuor circiter annos obiit Margareta Flandrie et Haionensis comitissa (1194); cui successit in comitatu Flandrie Balduinus filius ejus, patre suo Balduino adhuc circiter per annum vivente, qui eidem filio suo Balduino primogenito uxorem acceperat Mariam filiam Henrici comitis Campaniensis, quam genuit ex filia Ludovici regis Francorum. Interea rex Anglorum Ricardus de partibus transmarinis regreditur, oriturque discidium inter ipsum et regem Francorum. Rex itaque Francie collecto exercitu (1197) castellum regis Anglorum quod dicitur Aubamarla obsidet, capit et destruit. Milites regis Anglorum episcopum Belvacensem consanguineum regis Francorum ceperunt et apud Rotomagum gravi custodie manciparunt. Instinctu quoque muneribus et promissis regis Anglorum, Balduinus comes Flandrie et Haionensis regem Francie dereliquit et regi adheret Anglorum. Hic itaque collecto exercitu copioso per pagum Tornacensem et Cameracensem incedens, omnia ejusdem pagi castella cepit; sicque ad civitatem Atrebatensem perveniens, eam a parte orientali obsedit. Secundo autem obsidionis die subito inde recessit. At Philippus rex Francie hæc audiens et indigne ferens, cum magna equitum et pedum copia transiens apud Ariam flumen Lisie, terram comitis vastaturus intravit; sed quibusdam infortuniis tactus, colloquium cum comite habuit extra Ypram; et sic infecto negotio rediit in terram suam, multis qui adventum ejus formidaverant irridentibus inefficacem ejus recessum. Comes vero Balduinus castrum Sancti Audomari quinque ebdomadarum obsidione clausit (1198), et rege Francorum Philippo nullum ferente præsidium, utpote qui a Ricardo Anglorum rege plurimum artabatur, cepit redditum sibi et optinuit. Arienses enim reddiderant se jam sponte in manus illius. Interim rex Anglie stipatus multitudine militum irruit super regem Francorum euntem Gisortium. Ille vero cum suis festinans munitionem intrare, fracto ponte in flumen dicitur cecidisse; sed extractus est inde, pluribus

in pignus pacis remisit ad propria. Anno igitur Domini 1200 [1199] in diebus nativitat^{is} dominice Philippus rex et Balduinus comes apud Peronam collocuturi de pace convenerunt, ubi per Marie comitissæ industriam pax firma utrimque juratur; que pax tam Francie quam Flandrie magna fuit causa letitiæ.

11. Postea Balduinus comes cruce signatur, et Jherosolinam tendens, apud Venetiam hiemavit, et Gazaram civitatem Venetiis inimicam subegit cum eorum auxilio, subactamque tradidit eis. Deinde ad illam nobilem et munitissimam ope simul et opibus et fere inexpugnabilem civitatem Constantinopolim, de Dei confisus auxilio, cum paucis expugnandam accessit. [Ep. Bald.] Irruuntibus ergo Flandrensibus Francis atque Venetiis, scalis turribus applicatis, Greci propugnacula reliquerunt, nostrique audacter ingressi militibus portas aperiunt; multaque cede facta Grecorum, nostri advesperascente jam die arma fessi deponunt, de assultu palatiorum in crastino tractaturi. Imperator vero Alexius, qui a muris recesserat et in palatium fugerat, suos recolligit et crastinam hortatur ad pugnam, asserens quod nostros in potestate nunc habeat intra murorum septa conclusos; sed nocte latenter dat terga devictus. Quo comperto, Grecorum plebs attonita de substituendo imperatore pertractat. Et dum mane factio ad cujusdam Constantini nominationem procedunt, pedites nostri non expectata deliberatione majorum, ad arma prosiliunt; et terga dantibus Grecis, fortissima et munitissima palatia relinquuntur, totaque in momento civitas obtinetur, et omnium que inter divitias ab hominibus computantur, tam inestimabilis habundantia reperitur, ut tantum tota non videretur possidere Latinitas. Ordinatis igitur diligenter que disponenda rerum poscebat eventus, nostri ad electionem imperatoris unanimiter et devote procedunt; et omni ambitione seclusa, venerabiles episcopos Suessionensem, Trecensem, Haluersdatensem, dominumque Belemitanum qui a partibus transmarinis auctoritate apostolica ibi fuerat delegatus, Acconensem electum, abbatemque

NOTÆ.

(20) Chalus-Chabrol. Brial,

Lucedii, imperatoris sub Domino constituunt electores. Qui oratione premissa, ut decuit, Balduinum comitem Flandrie et Hainonensem unanimiter ac sollempniter elegerunt, atque ad imperii fastigia gloriose coronatum memorati pontifices cum universorum applausu et piis lacrimis sublimarunt anno Domini 1202, dominica qua cantatur *Jubilate*, post pascha.

12. Uxor vero ejus Maria, claris orta natalibus, virum suum insecuta, post tediosas terrarum metodos et maris anfractus ac tractus tandem Acharon applicuit; ibique diutinis et gravibus macerata egrotudinibus, ultimum reddidit spiritum. Johannes rex Anglie post infinitas expensas in castellis tuendis et munitioibus erigendis per longum tempus factas, pusillanimitate confectus magis quam pecunie defectu, fuge opprobrium vilipendens, Normannia Aquitania cum appenditiis universis relictis, tanquam ad asilam confugiens transito mari rapido cursu in Angliam se recepit. At Philippus rex Francie letus hec omnia occupavit et cepit.

13. Anno deinde incarnationis Domini 1205, imperator noster Constantinopolitanus Balduinus, Flandrie et Hainoie comes, a Johanne cognomento Blake in conflictu inter se commisso captus fuit, nulli deinceps de nostris comparens. Cui anno sequenti successit in imperium frater ejus Henricus, vir in rebus bellicis strenuus et morum nobilitate conspicuus. In comitatu vero Flandrie et Hainoie successit eidem Balduino imperatori primogenita filia ejus Johanna, quam in sua custodia et tutela Philippus rex Francie habuit, donec matrimonio copulavit eam Fernando filio regis Portusequalis, et hoc per industriam regine⁸³ Mathildis, quondam Flandrie comitisse. Celebratis ergo nuptiis in capella regis Parisius (1211), antequam eadem Johanna cum viro suo Fernando venisset in Flandriam, ut ab hominibus Flandrie fidelitatem debitam sibi reciperet: Ludovicus primogenitus regis miles jam factus subito et repente Ariam venit cum exercitu et bellicis instrumentis, exigens a burgensibus villam sibi reddi, sicut ipsi noverant eam competere sibi ex parte materna. Illi autem dixerunt, quod si castrum Sancti Audomari, quod erat fortius et magis munitum et quod jure pari eum respiciebat, prius obtinisset, ipsi absque mora et difficultate aliqua ei redderent villam suam. Hac igitur sponsione accepta, venit ad Sanctum Audomarum; sed clausum invenit. Non enim burgenses eum continuo receperunt, licet magno minarum tonitruo terruerint eos comites Sancti Pauli et Pontivi alique barones, qui cum predicto venerant Ludovico. Confluebat itaque copiosus exercitus circa villam, et atrociter minabatur, quod eam succenderent et omnes in ea repositos inmanissimis cruciarent suppliciis. At burgenses cum ita ex improvviso se viderent obsessos, nec haberent milites, quorum consilio et auxilio possent

A defendere villam suam, nullumque sibi presidium ferri ab aliquo expectarent, habere consilium, quod reciperet in crastino cum honore dominum Ludovicum, et ipsi ab eo reciperentur in gratia et amore; factumque est ita. Deinde consilio ejusdem Ludovici apposuerunt adhuc firmare amplius muris pariter et fossatis majoribus villam suam; et ipse dominus Ludovicus turrim excelsam et fortem edificavit in medio muri prope portam Boloniensem, per quam posset intrare in villam, cum vellet, et exire ab ea.

14. Fernandus vero cum amita sua Mathilde regina vetula et infirma et uxore sua lento gradu Flandriam et Hainonium veniebat (1211), recipiendus ab hominibus terre in dominum et eos ipse in homines recepturus. Reliquit autem Duaci uxorem suam febricitantem cum amita sua Mathilde predicta; ipse vero properavit Ypram, deducentibus eum Philippo qui erat marchio Namucensis et patris uxoris ejus, et Johanne qui erat dominus de Nigella et castellanus Brugensis, Sigero etiam castellano Gandensi. Cumque Yprenses et Brugenses colla ejus dominio subjecissent, Gandenses eum recipere noluerunt, donec heredem terre viderent, filiam scilicet imperatoris Balduini, et certi essent, quod ei nupsisset. His auditis velociter rediit; et nobilissimi principes duo, videlicet Rasso de Gavera et Arnulfus de Aldernade, qui nuptias istas sine suo consilio factas esse dolebant et prefatos oderant castellanos, cum armatis militibus et a iis multis insecuti cum, Curtrachi sunt consecuti. Prandebat autem cum principibus qui erant cum eo; qui predictorum inopinato adventu et insectatione comperta, nil rati sunt utilius fore sibi ad presens quam fugere. Fugam igitur maturantes, de rebus suis plerima reliquerunt, et transito fluminis ponte, ne hostes post eos transirent pontem fregerunt. Quod illi videntes, redierunt in villam et depopulati sunt eam.

15. Fernandus ergo assumpta uxore sua et collecto exercitu, Gandavum obsedit. At Gandenses datis ei ter mille libris in pace sunt ab eo recepti. Predicti autem castellani de Gandavo et de Brugis, eo tempore quo terra vacans comitem non habebat, usurpaverant sibi jura et consuetudines quasdam in castellaniis suis, que magis dicebantur spectare ad comitem Flandrie quam ad ipsos. Cum ergo hæc eis concedere et confirmare Fernandus non vellet, discesserunt ab eo, et ad regem Francie, cujus homines erant ex alio feodo quem tenebant de illo, se unanimiter contulerunt. Quod videntes Rasso de Gavera et Arnulfus de Aldernada, qui eosdem oderant castellanos, reversi sunt ad gratiam comitis, facta resarcitione dampnorum et injuriarum satisfactione prius exhibita.

16. Ea tempestate (1212) Renaldus de Domno-martino, comes Bolonie et Morctonii, quem rex

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ amite illius scilicet *superscripsit manus s. XIII.*

Francie super omnes principes suos exaltaverat ob ingentem ejus probitatem atque industriam, accusatus quod regem prodere vellet, fugit a facie regis contra eum cum exercitu venientis. Fugiens vero accessit ad comitem Flandrie, deinde ad regem Anglie, incitans eos, ut inito ad invicem pacto recuperari satagant vi armorum ea que antecessores eorum tenuerant et modo tenet rex Francie violenter. Quod facile fieri promittit, et maxime, cum auxilium imperatoris Othonis eis deesse non possit. Erat enim idem Otho regis Anglie nepos, et regem Francie odio habens, libenter contra illum suum avunculum adjuvaret. Fiunt ergo littere hinc et inde, regis ad comitem comitisque ad regem, de ineundo federe inter ipsos contra regem Francie dominum suum (21). Interea barones Anglie, regem suum propter nimiam crudelitatem ipsius habentes exosum, mittunt latenter ad regem Francie, supplicantes attentius, ut veniret in Angliam, spondentes firmissime, quod ejus ditioni se subderent, et expulso rege qui regno indignus erat, regnum traderent ei. Anno igitur Domini 1213. Philippus rex Franciæ cum ingenti mole navium simul et hominum parabat se in portu qui dicitur Calays, ut in Angliam transfretaret. Erat tunc temporis in Anglia Pandulfus clericus quidam domini pape, qui auctoritate ipsius excommunicabat omnes regi Anglie adversantes. Etenim rex Anglie Johannes audiens regem Francie super se venturum, nimio terrore percussus, resignavit domino pape regnum suum in manu clerici antedicti, et recepit illud ab eodem clerico tenendum sub censu mille marcharum annuatim summo pontifici solvendarum.

17. Rex autem Francie mutato repente consilio de pergendo in Angliam, vertit se ut iret in Flandriam. Precepit ergo, ut onuste naves sue occurrerent sibi ad portum qui Dam dicitur, prope Brugis. Ipse vero per terram vadens, venit die dominice ascensionis Casletum; ponensque ibi milites et sagittarios ad custodiam castrum, processit versus Ypram et Brugis, neminemque sibi resistentem invenit, deducentibus eum castellanis predictis, Bruggensi scilicet et Gandensi. Fernandus autem Flandrie et Renaldus Bolonie comites prorumpentes de mari latenter, irruunt in extremos de exercitu regis; sed viriliter et cito repulsi, vix evadere potuerunt ac recipere se in mari. Verumptamen de navibus regis postea ceperunt non paucas; quod rex audiens, residuas omnes succendit, præcavens ne ab hostibus similiter caperentur. Cepit etiam rex apud Ypram Brugis et Gandavum multos de burgensibus, qui ditiores ibi esse videbantur, et duxit eos in Franciam, tenens eos in captione artissima, donec magnam ab eis pecunie quantitatem extorsit.

18. Fernandus ergo comes perrexit in Angliam, et regi Anglie hominum (22) fecit; cui rex multas

A dedit pecunias, suum ei ut dicitur thesaurum communicans et exponens ad conducendum milites, qui cum eo terram regis Franciæ devastarent. Factum est hoc in diebus nativitatis dominice, in quibus comes Bolonie Renaldus sumptis militibus et quibusdam communitis Flandrie Casletum obsedit. Verum priusquam appropinquaret, viri qui erant in arce, partem ville maximam succenderunt, pugnaveruntque fortiter et munitionem viriliter defenderunt. Licet autem nix de cælo descendens et gelu terram constringens oppugnantes plurimum impedirent (1214), minime tamen propter hec cessaverunt, donec post tredecim dies veniente cum armata multitudine filio regis domno Ludovico, predictus comes non habens manum ad resistendum ei, obsidionem reliquit et in interiorem Flandriam se recepit.

B 19. Reversus autem de Anglia comes Fernandus, multitudinem equitum congregavit; et vadens per Burburgium et Gravelingas in terram comitis Gisenensis, depopulatus est eam, et ejus munitiones destruxit, et perante Sanctum Audomarum in Flandriam remeavit. Post paucos autem dies cum gravi multitudine peditum simul et equitum comites Flandrie atque Bolonie venerunt ad Lensensæ oppidum; quod bene munitum videntes, ultra progressi sunt ad castrum quod dicitur Hosdain, ipsumque et quasdam villas campestris depopulati sunt incendiis et rapinis. Accedentes vero ad Ariam consederunt et castrametati sunt ibi; sed milites et sagittarii qui erant intus constituti, villam servaverunt illesam.

C 20. Eo tempore Johannes rex Anglie Aquitaniam venerat cum grandi exercitu, ut terram illam ad se reduceret et sue iterum subjiceret potestati. Sed dominus Ludovicus filius regis Francie, missus a patre illic cum multis militibus multis, viriliter resistens conatus regis Anglie inanes reddebat. Philippus ergo rex Francie preparata expeditione, Ariam, ut obsessis ferret auxilium, properabat. Quo per exploratores cognito, comites antedicti cum universo exercitu suo in Flandriam sunt reversi. Dehinc pergunt dicti comites Flandrie et Bolonie Aquisgranum (Mart.) ut imperatorem Othonem qui a domino papa tunc excommunicatus erat rogarent, quatinus cum eis dignaretur venire suoque avunculo regi Anglie ac suis fidelibus, qui contra regem Francie cum eo pugnabant, suum auxilium exhibere. Venit ergo (Jul.), et duces Lotharingie (23) cum quibusdam comitibus militibusque non paucis secum adducens, totam Flandriam adventu suo exhilaravit. Ex edicto igitur comitis Fernandi conveniunt apud Valentias omnes qui apti erant ad bellum, Hayonenses pariter et Flandrenses. Quod Philippum regem Francie non latuit; qui assumptis equitum et peditum copiis, secundum

NOTÆ.

(21) Exhibet eas Dom Brial, XVII, 87.

(22) Hoc dubium; cf. Dom Brial XVIII, 565.

(23) Henricum II. Brial

quod habere poterat, — nam pars exercitus sui non modica cum filio suo Ludovico erat in Aquitania contra regem Anglie occupata — venit ad pontem de Bovines, et inde Tornacum. In crastinum, cum missam audisset, rediit ad pontem de Bovines.

21. Erant tunc apud Mortaigne imperator et comites cum exercitu magno valde et forti; qui audientes regem apud Bovines remeare, arbitrati sunt quod fugeret; et arma concitii capescentes, regem husequel certatim festinant. Ad hoc autem incitabat eos precipue Hugo de Bova, miles strenuus, quem rex Francie de terra sua expulerat; qui cum postea iret in Angliam cum militibus et aliis hominibus multis, orta tempestate submersi sunt et perierunt in mari. Ecce autem nuncius venit ad regem (Jul. 27), qui diceret ei pro certo, quod velociter veniebant et prope jam erat exercitus infinitus, nichil aliud metuentes nisi tam velocem regis fugam, quod eum consequi non valerent. Rex vero hec audiens substitit et suum exercitum stare fecit, convocansque principes suos ait: *Quod est consilium vestrum super hiis que auditis? Invitus quidem hodie pugno, cum sit dies dominica, et nos pauciores numero simus quam illi.* Tunc Petrus comes Autisiodorensis ⁹¹ primus respondit: *Etsi malum sit, humanum fundere sanguinem die festo, tamen minus peccat, qui non insurgit in hostem nec eum provocat, sed ab eo provocatus se ut potest defendit. Qui autem se defendere negligit, cum ab hoste fuerit impetitus, aut victum se probat aut stultum fatetur.* Hiis auditis, voluntas omnium erigitur ad pugnam. Rex igitur suas confestim acies ordinavit. Rogavit autem Odo dux Burgundie regem, ut se a bello subtraheret et servaret se militibus ac principibus suis, et ingrederetur castrum Lensense, quod prope positum erat et bene munitum. Rex vero ait: *Absit hoc a me, ut fugiam dum vitus sum et sanus, ac relinquam homines meos morti necum et pro me paratos. Ego quippe in prelio cum ultimis permanebo, aut ingenue moriens aut gloriose triumphans. Confido autem, quia oberit hostibus nostris, quod nos ad bellum provocant die ista, ipsisque impedimento erit, quod illi qui eos ducunt aut sunt excommunicati aut proditores aut transfuge aut perjuri.* Nam Otho qui dicitur imperator, excommunicatus est ab ore summi pontificis, comes vero Bolonie proditor et excommunicatus, comes Flandrie transfuga et perjurus. *Hec sunt que tradent eos hodie in manus nostras, aut compellent fugere turpiter coram nobis. Vos igitur ne timueritis eos.* Hiis dictis, divertit se in quamdam ecclesiam que juxta erat, et oravit devote cum lacrimis. Surgeisque ab oratione, munit corpus suum signo crucis primitus, deinde armis, et insiliens equo, venit ad suos movensque eos, ut sua constentur peccata, quatinus

A si mori contingat, securius moriantur, et si ex humilitate confessionis sue Deum sibi propitium fecerint, hostes facilius superabunt (1214, Jul. 27).

22. Interea Otho in tantum appropinquaverat quod videre exercitum regis poterat; et vocans se comites Flandrie atque Bolonie, dixit: *Numquid non dictum est nobis, quod rex fugeret nostrum metuens prestolari adventum? et ecce video castra ejus castra fortia valde, castrorumque acies diligentissime ordinatas et ad bellum paratas.* Ad hec Bolonie comes ait: *Hoc est, domine imperator, quod vobis jam dixi, hunc morem esse Francorum numquam fugere, sed in bello mori aut vincere. Propterea consilium dederam, ut in eos irrueremus latenter a tergo, et partem exercitus novissimam prædaremur. Sed Hugo de Bova qui hic astat, et quidam alii, non hoc mihi prudentie sed timiditati atque desidie ascriperunt; quorum audacia meaque timiditas declarabitur hodie, cum ipsis velocem arripientibus fugam, ego et quicumque bellare inceperint atque permanserint, capti mur aut forsitan occidemur.* Et hec dicens vertit equum, ac sono gracilis cornu convocans suos, perguit in prelium: euntque cum illo Fernandus comes Flandrie, et Willelmus comes Salisberie frater regis Anglorum, et alii Hayonenses Flandrensesque milites multi prompti ab bellum et in nullo segnes aut pati aut facere, quodcumque belli casus attulerit. Ab hiis primum facta est congressio. Isti primum pugnare ceperunt; isti in primam aciem exercitus magna fortitudine irruentes, atrociter dimicabant; sed a Francis fortiter sunt excepti. Deinde miscentur undique hostes, equites simul et pedites, totisque viribus feruntur invicem. Fractis lanceis, gladios exerunt; sed gladio deficiente aut propter hostem comminus insistentem non proficiente, acuminatis in alterutrum cultellis utuntur. Verum comes Pontivi, qui erat cum rege, fractis lanceis gladio et cultello pedesque factus, brachiis et manibus loriciis ictus a se ferientium repellat. Irruerat enim ipse cum militibus suis in globum continentem homines circiter 400, qui erant ut dicitur de Braybanto, pedites quidem, sed in scientia et virtute bellandi equitibus non inferiores. Ipsi comitem et milites ejus, equis eorum occisis, secum cito pedites esse fecerunt. Porro comes cum suis densitatem eorum penetrare non poterat, sed ut dictum est, manibus et brachiis se defendebat, donec ejus comunie advenirent, que illi fuerunt auxilio ad dejiciendum electos pedites illos; alioquin eos nequaquam vicisset, sed victus ipse cum suis militibus in manus eorum ut creditur incidisset. Itaque consumpti vel capti sunt universi pedites illi. In brevi autem prevalente Francorum virtute, imo potius triumphante per eos divina ordinatione, capiuntur predicti tres comites et alius quidam co-

VARIE LECTIONES.

⁹¹ balliolenscn codex, et quidem en a manu prima, balliolens in rasura a manu s. xvii.

mes de Alemannia (24), cum militibus 127 aliisque nonnullis. Quod cum viderent Brugenses, qui bello proximi erant, terga ut dicitur primi verterunt, suoque exemplo ad fugiendum aliis profuerunt. Fugunt igitur omnes Hayonenses pariter et Flandrenses, fugit dux Lotharingie cum suis, fugiunt Alemanni, fugit et ipse Otho imperator eorum in palefrido suo. Suum enim dextrarium, mire probitatis magnique precii equum, occisum a quodam milite reliquit in acie. Rex vero fugientes persequi nolens, in Franciam est reversus. Factumque est hoc proelium anno Domini 1214, 6 Kalendas Augusti.

25. Regresso autem " rege in Franciam cum

A triumpho nobili et captis insignibus atque multis, et eisdem per diversa loca repositis in firma custodia et ligatis in manibus et compedibus ferreis, quasi Flandria satis adhuc penarum non solverit, mittuntur alii reges a Domino contra eam, videlicet ignis et aqua. Ignis munitas aggreditur villas, aqua invadit campestris. Ab igne igitur devorante domus Yprenses, Brugenses, Gandenses consumuntur, paucis admodum derelictis, quas Dominus, ne consummationem facere videretur, misericorditer conservavit. Mare autem solito vehementius intumescens in Brugensi territorio, per agros et villas spacio leugarum septem vel amplius " se diffudit. . . .

VII. GENEALOGIA BREVIS COMITUM FLANDRIÆ.

Damus hanc genealogiam e codice Bertiniano, jam Boloniensi n. 58 mbr. fol. s. XIII, ubi post Ambrosii opera legitur a manu alia s. XIII, in quæ quamvis sit continua, apparet tamen, priora omnia usque ad Balduinum Roberti filium descripta esse ex antiquiori, reliqua ab alio post addita. Edidit ante nos jam Warnkœnig in De Smet Corp. chron. Flandriæ I, 7.

NOMINA COMITUM FLANDRIÆ.

Lidricus Harlebekensis primus Flandriam occupavit. Post hunc filius ejus Ingelramnus Flandriam obtinuit. Post hunc Audacer filius ejus eandem tenuit. Post hunc Balduinus Ferreus filius ejus comes Flandriæ dictus est (24*), hic in monasterio sancti Bertini jacet. Post hunc Balduinus Calvus filius ejus, hic jacet in Gandavo. Arnoldus senior hujus Balduini filius post patrem nobiliter Flandriam gubernavit. Post quem filius ejus Balduinus, qui ante patrem obiit variolæ morbo. Post obitum vero Arnulfi senioris regnat Arnulfus junior, filius Balduini filii Arnulfi senioris. Post Arnulfum juniorem regnat Balduinus filius ejus, qui in Blandinio jacet. Post hunc Balduinus filius ejus, qui Insulæ jacet. Post hunc filius ejus Balduinus, qui Hannonie jacet. Post quem frater ejus Robertus Frisio dictus, qui in Castelo jacet. Post quem Robertus filius ejus, qui Atrebato jacet. Post hunc Balduinus filius ejus, qui letaliter in bello vulneratus, monachus sancti Bertini efficitur et ibi sepelitur. Huic ergo heredem non habenti succedit cognatus ejus Karolus filius amitæ

B ipsius et Canuti regis Dacie. Quo propter justiciam occiso et Brugis sepulto in ecclesia sancti Donati, quidam de Normannia Willelmus, cujus proavus fuit Balduinus Insulanus, comitatum recepit. Cujus tyrannidem avariciæ non ferentes Brugenses et Gandenses et præcipue Insulenses, adduxerunt Theodericum Helzatensem filium filix Roberti senioris, ut eidem Willelmo resisteret. Eo quoque Willelmo letaliter vulnerato et in ecclesia sancti Bertini sepulto, Theodericus comitatum optinuit. Quo mortuo et in ecclesia Walmensi sepulto, inclitus filius ejus Philippus ceteris excellentius et potentius Flandriam gubernavit et domavit. Isto ergo a terra Jerosolimitana, in qua peregre defunctus est, Clarevallem translato, Flandriam accepit regendam Balduinus, sororis ejus maritus. Quo mortuo et in monasterio Malbodiensi sepulto, filius ejus Balduinus comitatum recepit. Quo peregre profecto et imperatore Constantinopoli constituto, necalium heredem quam duas filias juvenculas et adhuc innuptas habente, frater ejus Philippus Flandriæ procurator est constitutus (1202).

VARIÆ LECTIONES.

" post hanc vocem atramentum mutatur, manus eadem manente. " hic desinit ultima linea folii in quaternione quinti; se diffudit addit alia manus coeva. Folium sextum et septimum excisum; octavum adest; sed omnino vacuum. Loco duorum quæ excisa sunt foliorum, postea quum codex jam ligatus esset — adhuc habet ligaturam primitivam — insertus est quaternio foliorum minoris formæ duodecim cum duobus annexis, qui continet continuationem Bernardi de Ypra a 1329 finitam. Nostra igitur continuatio ultra voces amplius se diffudit processisse videtur, at non multum. Non amplius enim excidit quam duo illa folia, quæ Bernardus abscidisse videtur.

NOTÆ.

(24) Otto de Teckelburg. GROTER.

(24*) Attende quod auctor tres præcedentes non

appellat comites Flandriæ, sed primum Balduinum hanc dignitatem adeptum dicit.

VIII. JOHANNIS DE THIELRODE GENEALOGIA COMITUM FLANDRIÆ.

Joannes de Thielrode, S. Bavonis monachus, in compilatione sua a. 1294 conscripta caput fecit undevicesimum de comitibus Flandriæ, quod usque ad a. 1130 ex Flandria Generosa excerpit, de suo per pauca tantum addens et ad sua usque tempora deducens. Datus ex codice autographo Gandensi, quem integrum edidit Van Lokeren, Gandavi 1835, in-8°.

DE COMITIBUS FLANDRIÆ.

[*Fl. Gen.*] Anno ab incarnatione Domini 792. Lidricus Harlebeccensis comes, videns Flandriam vacuum et incultam ac nemorosam, occupavit eam. Hic genuit Inghelramnum. Inghelramnus genuit Audacrum. Audacer genuit Balduinum Ferreum. Balduinus Ferreus rapuit Judith apud urbem Silvanectensem, filiam Karoli Calvi regis Francorum filii Ludovici Piissimi augusti filii Karoli Magni, viduam regis Anglorum. Tempore Balduini Flandria sit comitatus, et Balduinus primus comes. Antecessores sui fuerunt forestarii Flandrie sub rege Francie, sicut legimus in cronicis Francorum. Lidricus et Audacer impetraverunt ab abbate Heinardo monasterii sancti Bavonis licentiam venandi in silva que Heinarstryst nuncupatur, modo Loe dicitur, sub tali conditione, quod de decima bestia unam darent abbati et suis successoribus. Balduinus Ferreus genuit ex Judith Balduinum Calvum. Balduinus Calvus duxit Elfrudem filiam Edgeri regis Anglorum, genuitque ex ea Arnulfum Magnum restauratorem Blandinii. Arnulfus duxit Adelam filiam Heriberti Virmandorum comitis, genuitque ex ea Balduinum Juvenem. Balduinus Juvenis duxit Mathildem filiam Hermani ducis Saxonum, genuitque ex ea Arnulfum Juniorem. Balduino defuncto Machtildis nupsit Godefrido duci de Henam; et contulit privilegia ecclesiis sub nomine comitis Flandrie. Arnulfus duxit Susannam filiam Berengeri regis Longobardie et Italie, genuitque ex ea Balduinum cognomento Pulcrabarba. Balduinus duxit Otvigam filiam Ghysleberti comitis de Luzelemburg, genuitque ex ea Balduinum Insulanum. Balduinus duxit Adelam filiam Roberti regis Francorum, ex qua genuit Balduinum Montensem et Robertum Frisonem et filiam Mathildem nomine. Hec nupsit Willelmo comiti Normannie, que peperit ei Robertum comitem Normannorum, qui genuit Willelmum postea comitem Flandriæ. Balduinus Montensis duxit Richeldem comitissam Hayonensem, genuitque ex ea duos filios, Arnulfum et Balduinum. Hunc Arnulphum primogenitum et comitem post mortem patris occidit Robertus Frisio patruus ejus, et Balduinum a regno expulit, et sic comita-

tum optinuit. Robertus Friso (25) probus et strenuus miles fuit cum Godefrido, Hugone fratre regis Francie et Roberto comite Normanniæ. Godefridus rex in Jerusalem obiit anno secundo regni sui, anno ab incarnat. Domini 1100. 15 Kal. Aug. Balduinus frater ejus successit ei in regnum. Robertus duxit Gertrudem filiam Bernardi ducis Frisonum; quæ peperit ei duos filios, Robertum et Philippum, et tres filias. Harum una Christo nupta; altera Kanuto regi Dacie nupta, peperit ei filium nomine Karolum; tertiam duxit Theodericus dux Ellesacensis et ex qua genuit Theodericum postea comitem Flandriæ. Robertus primogenitus ejus duxit Clementiam filiam Willelmi comitis Burgundionum, ex qua genuit Balduinum militem inclitum. Quo sine hærede defuncto, Karolus filius Kanuti regis Dacie ei successit, qui Karolus Brugia a suis interfectus fuit in ecclesia beati Donatiani anno 1127. 6. Non. Martii; regnavit igitur circa octo annis. Cui successit Willelmus filius Roberti comitis Normannorum. Quem Willelmum Theodericus filius Theoderichi ducis Ellesacensis occidit, et sic optinuit comitatum. Theodericus duxit Sibillam filiam regis Jerosolimorum, ex qua genuit Philippum et Margharetam, que nupsit Balduino comiti Hainonie. Theodericus incepit regnare anno a nativitate Domini 1127, et regnavit circiter 38 annis. Philippus comes Flandri et Viromandie duxit Mathildem filiam regis Portugaliæ. Quo sine herede defuncto, predictus Balduinus comes Hainonie ei successit, qui genuit ex Margharetâ tres filios, Balduinum et Henricum et Philippum, et filiam Elisabeth nomine, que nupsit Philippo regi Francorum. Balduinus primogenitus duxit Mariam filiam comitis Campanie, ex qua genuit duas filias, Johannam et Margharetam. Johanna nupsit Ferrando filio regis Portugalia (1211); quo defuncto nupsit Thome de Savoyen. Qua mortua sine herede, successit ei Margharetâ soror ejus. Margharetâ nupsit Willelmo de Daupeira (1218); peperit tres filios Willelmum, Guidonem et Johannem, et duas filias, quarum una (26) nupsit Christo, altera comiti de Baeren (27) Willelmus primogenitus duxit Beatricem, filiam Henrichi

NOTÆ.

(25) Falsum. Filius ejus fuit, Robertus Hierosolimitanus.

(26) Maria abbatissa Elinensis.

(27) Theobaldo I, Barensi, a. 1245.

ducis Brabantiae et viduam comitis Turingiae. Quo sine herede defuncto, successit ei Guido frater ejus. Guido genuit ex Mathilde filia Roberti Tenremontensis quinque filios, Robertum, Willelmum, Johannem episcopum Leodiensem, Balduinum et Philippum, et tres filias, quarum una nupsit Johanni duci Brabantiae, altera Florentio comiti Hollandiae, tertia Willelmo comiti de Ghuleke (28); quo occiso, nupsit domino de Castello Villico (29). Mathilde defuncta (30), duxit Elyzabeth filiam Hen-

Arici comitis de Lucenborch, et cum ea optinuit comitatum Namurcensem; ex qua genuit liberos utriusque sexus. Robertus primogenitus Guidonis ex Mathilde duxit Blancham, filiam Karoli regis Siciliae, qua defuncta (1274), duxit Yolendam filiam Odonis comitis Nivernensis et viduam Johannis filii Ludovici pie memorie regis Francie, et cum ea obtinuit comitatum Nivernensem; ex qua genuit 27.

IX. CATALOGI COMITUM FLANDRIÆ.

Lambertus genealogiæ quam supra dedimus, in fine junxit catalogum, quem ex eodem quo nos codice autographo jam edidit Warnkœnig *Flandrische Rechtsgesch.* I, append. 19. Huic simillimum proponimus e codice Vedastino jam Bruxellensi 6439, quo de cf. *Mon. SS.* II, 192. Tertium Joannes de Thielrode circa a. 1294 compilationi suæ inseruit, nullius pretii; quem qui videre desiderat, consulat editionem chronici Thielrodiani, quam Van Lokeren curavit Gandavi 1835, p. 69. Quartum annorum 792-1506, auctore Jacobo Balliolano, codici Folcuini Audomariano insertum, inde edidit B. Guérard in editione chartularii Sithiensis, p. 41.

Lambertus.

A. D. 791 comites Flandriæ regnare cœperunt.

1. Lidricus Harlebecensis.
2. Ingelramnus.
3. Audacer.
4. Balduinus ferreus.
5. Balduinus calvus.
6. Arnulfus magnus.
7. Balduinus juvenis.
8. Arnulfus secundus.
9. Balduinus barbatus, Gandavc.
10. Balduinus Insulanus.
11. Balduinus Montensis.
12. Arnulfus junior, occisus.
13. Rodbertus avunculus, apud Casel.
14. Rodbertus, apud Atrebatum.
15. Balduinus, apud Sanctum Bertinum.
16. Karolus nepos Balduini.

Abhinc aliæ manus :

17. Willelmus Normannus.
18. Theodericus de Elzaten.
19. Philippus filius Theoderici.
20. Balduinus.
21. Balduinus.
22. Fernandus.
23. Thomas.
24. Willelmus.
25. Guido et
Jana uxor Fernandi
et Margareta mater Guidonis

Cod. Vedastinus.

COMITES FLANDRIÆ

- Lidricus Harlebecensis.
Ingelramnus.
Audacer.
Balduinus ferreus.
Balduinus calvus.
Arnulfus magnus.
Balduinus juvenis.
Arnulfus minor.
Balduinus barbatus.
Balduinus Insulanus.
Balduinus Montensis.
Arnulfus interfectus.
Rotbertus Casletensis.
Rotbertus expugnator Jherusalem.
Balduinus filius Clementiæ.

Abhinc aliæ manus :

- Carolus
Willelmus Normannus
Teodericus.
Philippus filius ejus.
Balduinus.

VARIÆ LECTIONES.

(27) ita desinit auctor; nit-amissum.

NOTÆ

(28) Julich.

(29) Simon de Chateau-Villain.

(30) 8 Nov. 1264.